

אייר התשפ"ב
מאי 2022

מיקום מפקדות ומתקני קשר לפני קום המדינה ובמלחמת העצמאות*

במסמך זה מצוין מיקומם של מרבית המפקדות ומתקני הקשר בשנות המערכה לעצמאות לפני קום המדינה ובתחילת מלחמת העצמאות, ומוצגות תמונות של חלק מהמתקנים.

המסמך מבוסס על מידע שאסף וקטלג גבי שריג ז"ל, חוקר תולדות חיל הקשר. גבי שריג הקדיש מאמץ רב לאיתור מיקומם של מפקדות ומתקני קשר לפני הקמת המדינה.¹ מסמך זה מבוסס על עבודתו בתוספת השלמות מפרסומים נוספים.

בתקופה בה פעל שירות הקשר של 'ההגנה' בחשאי הוצבו מתקניו העיקריים בתל אביב, העיר הגדולה וההומה, שם קשה היה יותר לאתרם.

בפרוץ מלחמת העצמאות בדצמבר 1947 העמידה הסתדרות העובדים הכללית את מתקניה לרשות 'ההגנה'. לאחר כניעת יפו ב-13 במאי 1948 שוכנו ביפו יחידות צבא רבות, ועם קום המדינה הפקיע צה"ל מבנים רבים בתל אביב, ברמת גן ובגבעתיים לשימוש צבאי.

המידע מוצג לפי סוגי המתקנים: מפקדות (כולל מיקומם של מקצת המפקדות המטכ"ליות בגוש דן), מתקני רדיו, מעבדות, מחסנים ומתקנים אחרים.

חלק מהמתקנים מוצגים בתמונות, שנעשו בהנחיית גבי שריג בתחילת שנות השבעים.

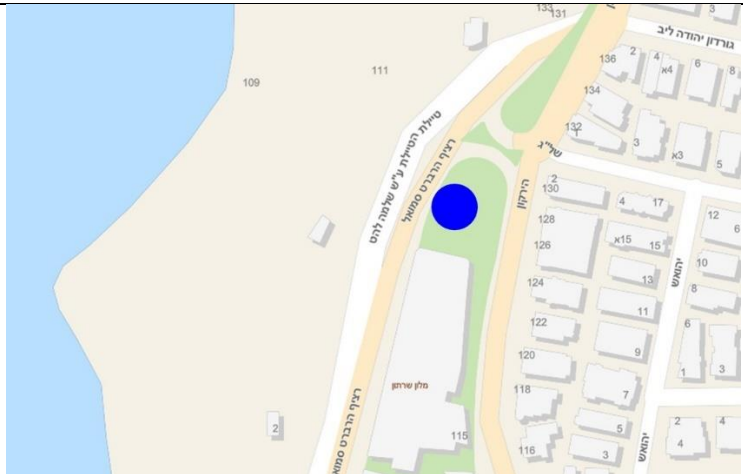
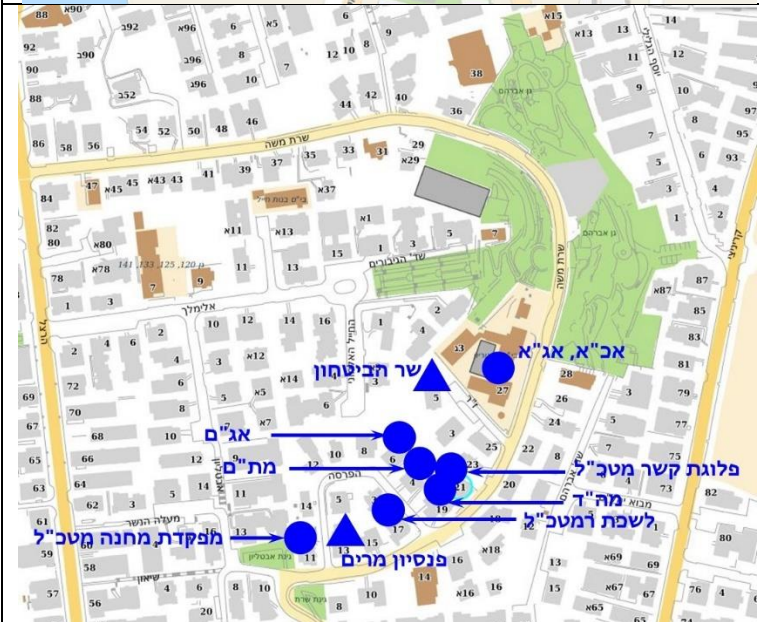
המפות במסמך הן ממערכות המפות הממוחשבת של עיריות תל אביב, רמת גן, גבעתיים ובני ברק.

אל"ם (בדימוס) דניאל רוזן

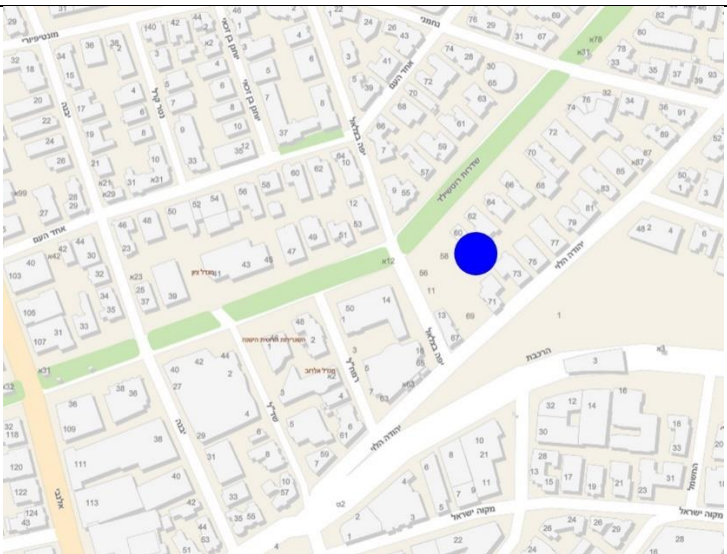
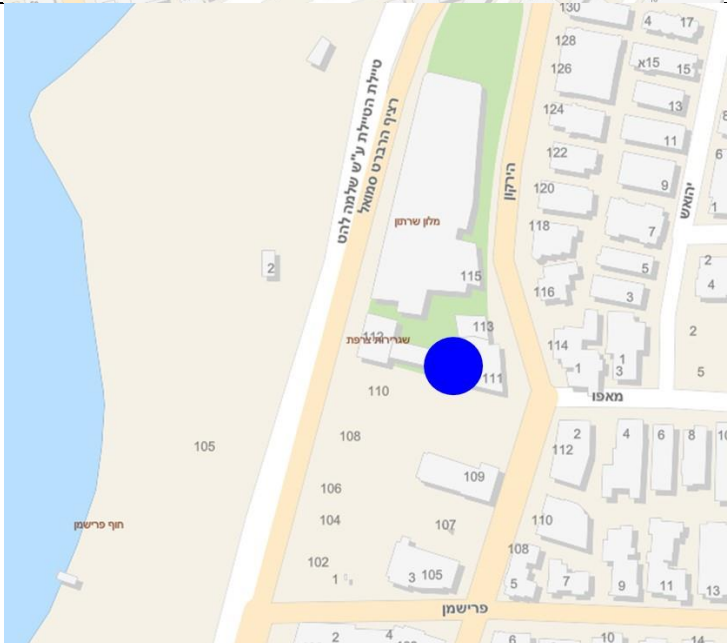
* תודה להיסטוריון ניר מן על סיועו.

¹ אוסף גבי שריג, ארכיון העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב; גבי שריג, לקסיקון למונחי קשר, הוצאת מערכת, קיבוץ דליה, 1998, עמ' 318–319.

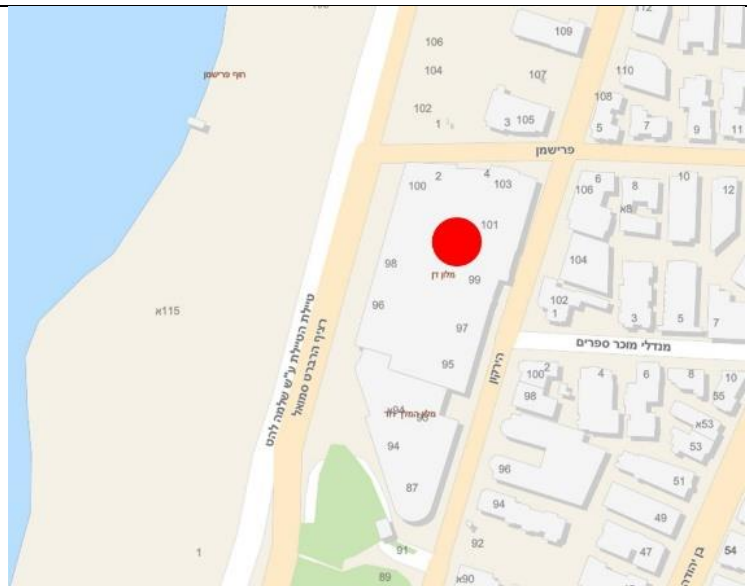
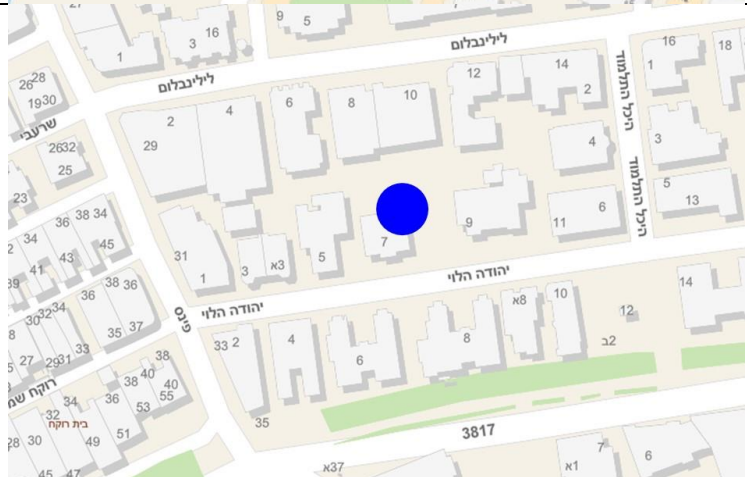
טבלה 1: מפקדות בגוש דן

מס' סודר	תיאור	מיקום
1	מטכ"ל 'ההגנה' מינואר 1948 עד 19 במאי 1948. הבית האדום, רחוב הירקון 123, תל אביב. היום: מלון שרתון.	
2	מטכ"ל צה"ל מ-19 במאי 1948 עד מאי 1949. גבעת החלמה, רחוב הקשת, רמת גן.² היום: בית הספר המקיף בן-גוריון, רחוב משה שרת 27, רמת גן. ראו: טבלה 2.2, מתקני רדיו, מספר סודר 25.	

² ניר מן, **תולדות מחנה המטכ"ל בשנים 1948–1955**, צה"ל: מחלקת ההיסטוריה במטכ"ל, 2006.

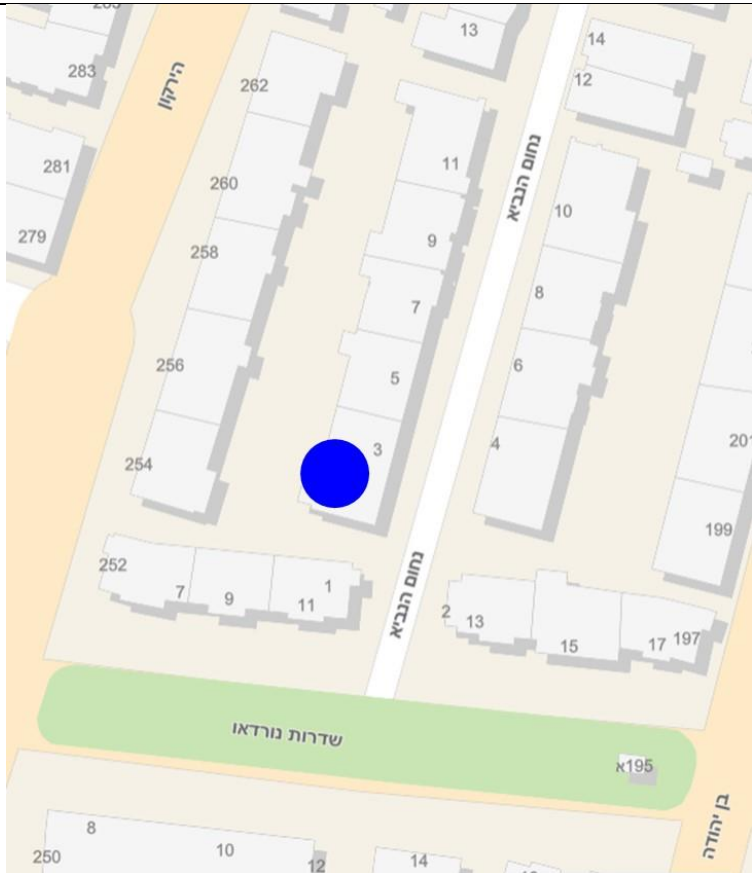
מס' סודר	תיאור	מיקום
3	מטה הפלמ"ח מיוולי 1946 עד דצמבר 1947. בניין 'התנועה לאחדות העבודה', שדרות רוטשילד 60, תל אביב.	
4	מטה הפלמ"ח מדצמבר 1947 עד יוני 1948. מלון ריץ, רחוב הירקון 109–111, תל אביב. היום: מרכז התרבות, שגרירות צרפת.	

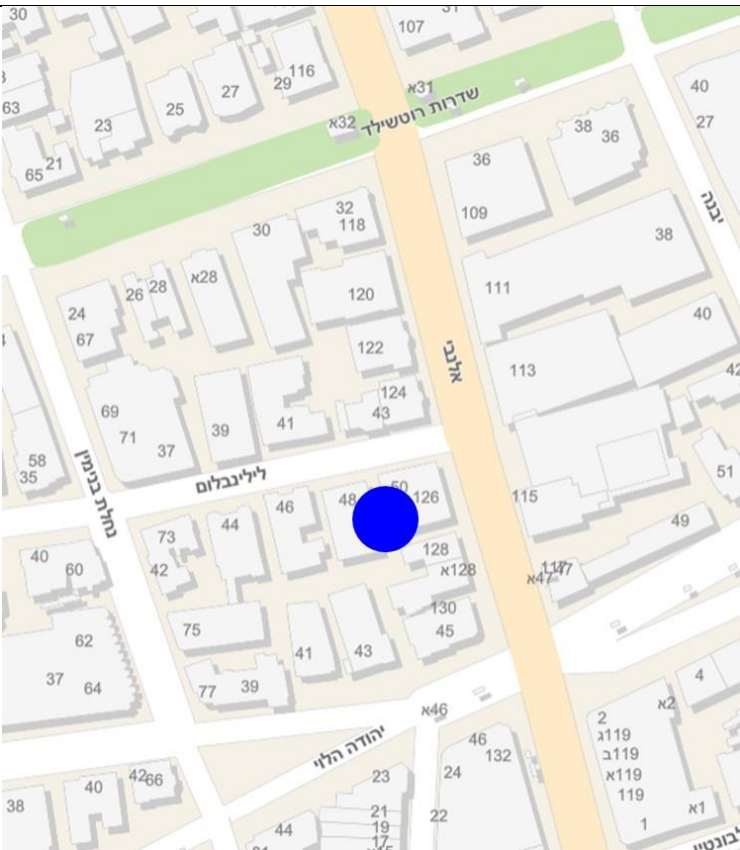
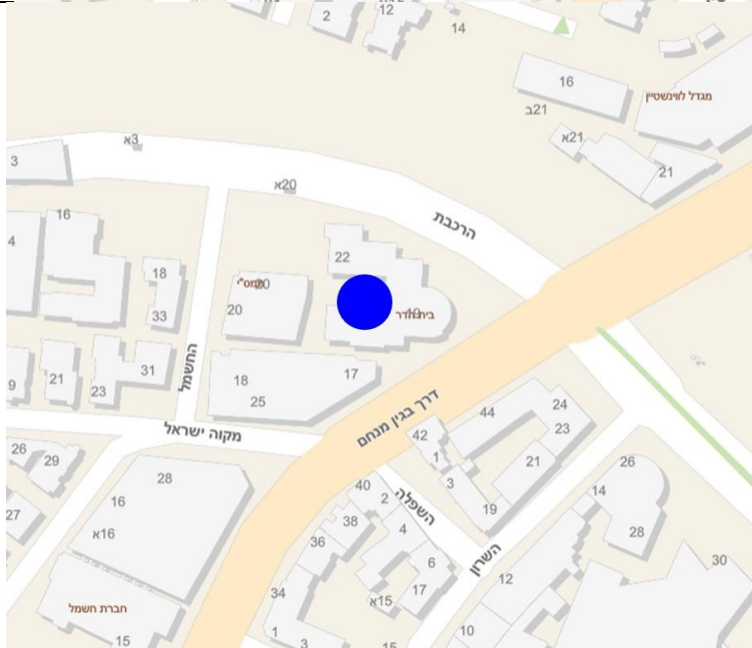
מס' סודר	תיאור	מיקום
5	מטה הפלמ"ח (מטה עורפי של חזית הדרום). 'בית חלאף', שדרות ירושלים 22, יפו. היום: משרד הרווחה.	
6	מטה שירות האוויר מ-12 במאי 1948 עד דצמבר 1948. מלון הירקון, רחוב הירקון 64, תל אביב.	
7	מטה שירות הים מלון סן־רמו, רחוב הירדן 4, תל אביב.	

מיקום	תיאור	מס' סודר
	משרד משקיפי האו"ם משנת 1948. מלון קטה דן, רחוב הירקון 101, תל אביב. היום : מלון דן. משקיפי האו"ם הפעילו מכאן תחנת קשר רדיו.	8
	מטה אצ"ל בית חולים פרויד, רחוב יהודה הלוי 7, תל אביב.	9

טבלה 2: מתקני שירות הקשר של 'ההגנה'

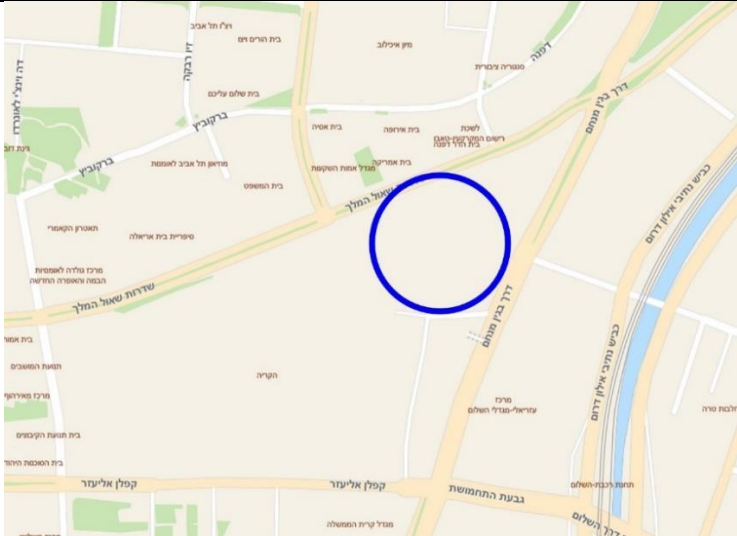
טבלה 2.1 – מפקדות

מס' סודר	תיאור	מיקום
1	מטה שירות הקשר משלהי 1945 עד תחילת 1946. דירת מאיר טיר, מראשוני שירות הקשר. מעונות עובדים ח', רחוב נחום הנביא 3, תל אביב.	

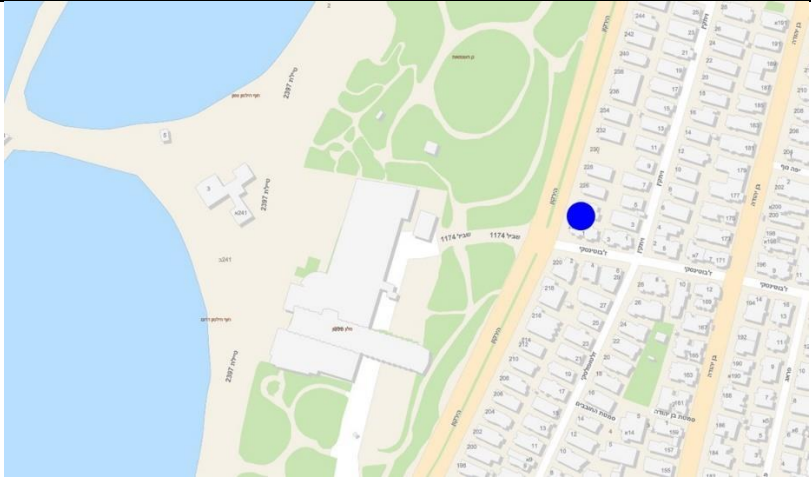
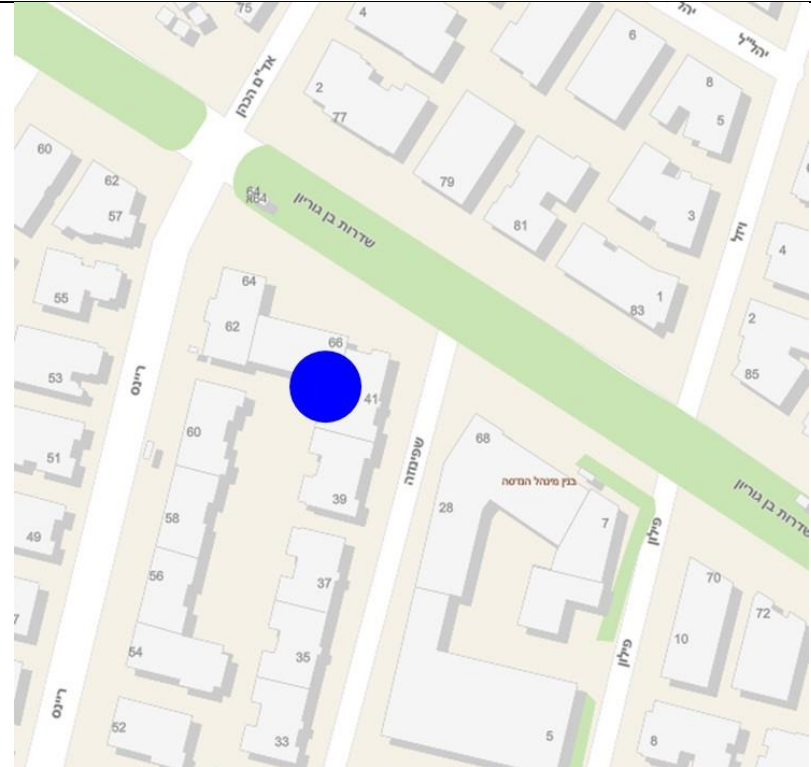
מס' סודר	תיאור	מיקום
2	מטה שירות הקשר מתחילת 1946 עד 15 באפריל 1948. בית המרכז החקלאי, רחוב אלנבי 126, תל אביב.	
3	מטה שירות הקשר מאפריל עד מאי 1948. בית הדר, דרך מנחם בגין 19, תל אביב. מגג הבניין קיימו קשר רדיו לירושלים באמצעות מק-20. במרתף הבניין הוקמה לימים מרכזת טלפון צבאית ארצית (מצ"א).	

מס' סודר	תיאור	מיקום
4	מטה שירות הקשר מ־20 במאי עד נובמבר 1948. בית המועצה המקומית גבעתיים, רחוב שינקין 6, גבעתיים. בניית הבניין הושלמה אך הוא לא אוכלס, והופקע בידי הצבא.	
5	מטה שירות הקשר מנובמבר 1948 עד יולי 1949. רחוב בית אשל 5, יפו. משרדי קצין הדואר של הצבא הוצבו במבנה זה בשנים 1969 עד 1992.³	

³ דניאל רוזן, **הצבי במדים: הדואר הצבאי, תש"ח-תשע"ה (1948-2015)**, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב, התשפ"ב – 2022.

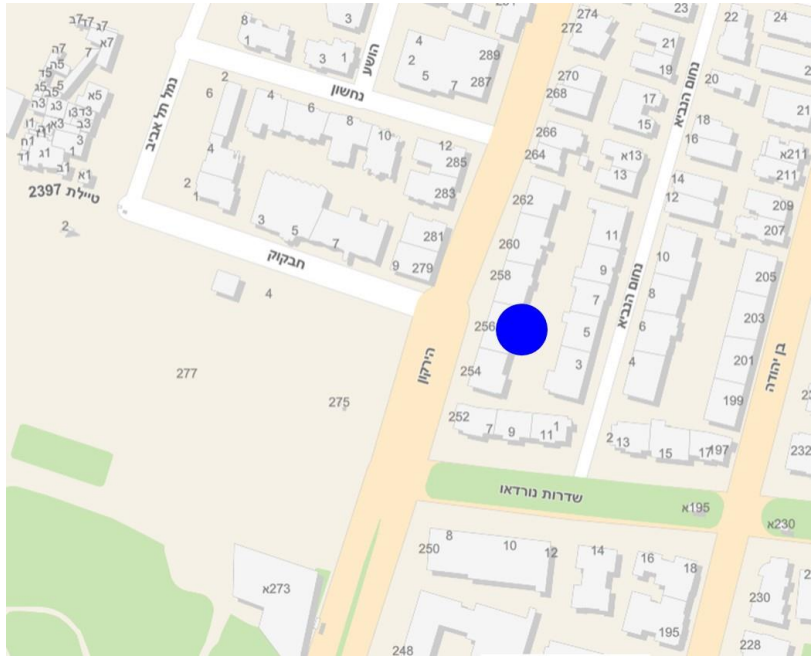
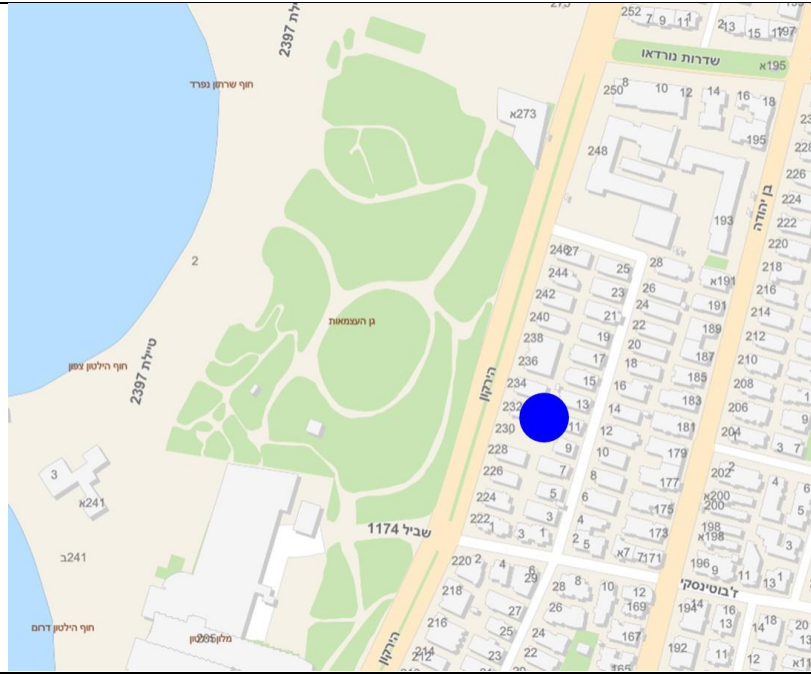
מס' סודר	תיאור	מיקום
6	מפקדת שירות הקשר ביולי 1949 הועבר מטה שירות הקשר למחנה שרונה בתל אביב, מול מאפיית בית לחם, והוקמה 'מפקדת חיל הקשר'. המחנה היה בסיס מנהלי של שירות הקשר מיוני 1948.	

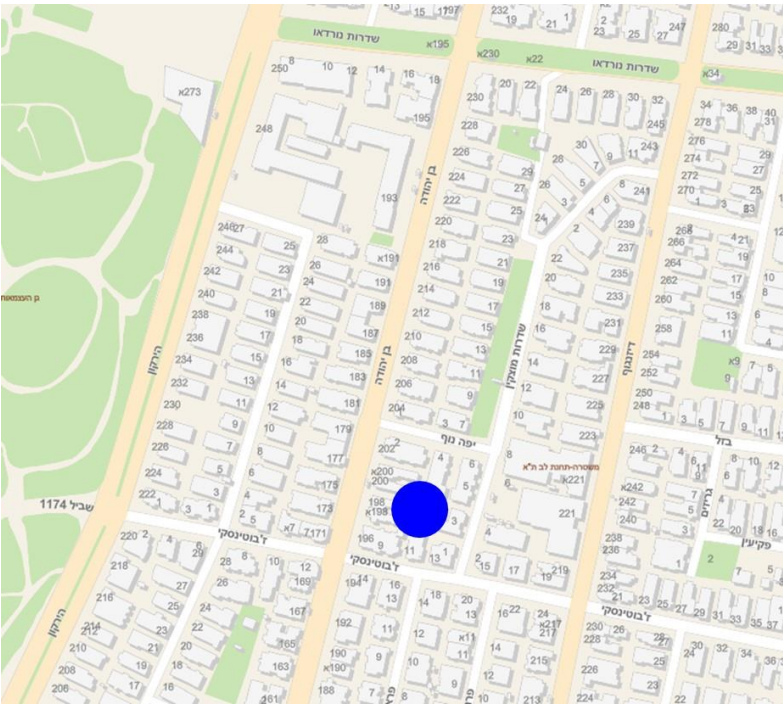
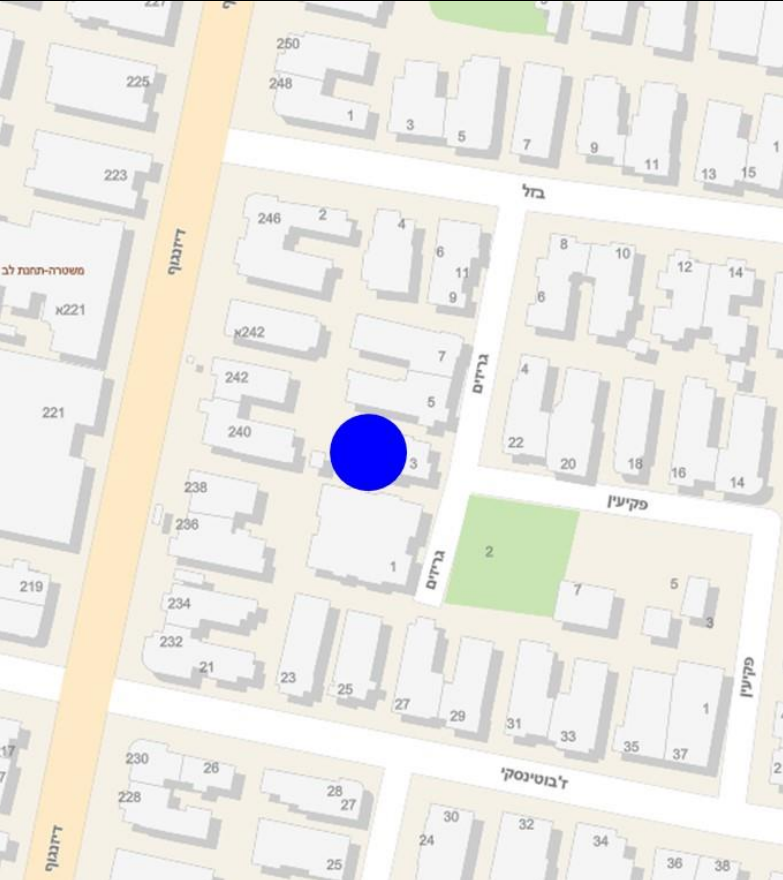
טבלה 2.2 – מתקני רדיו

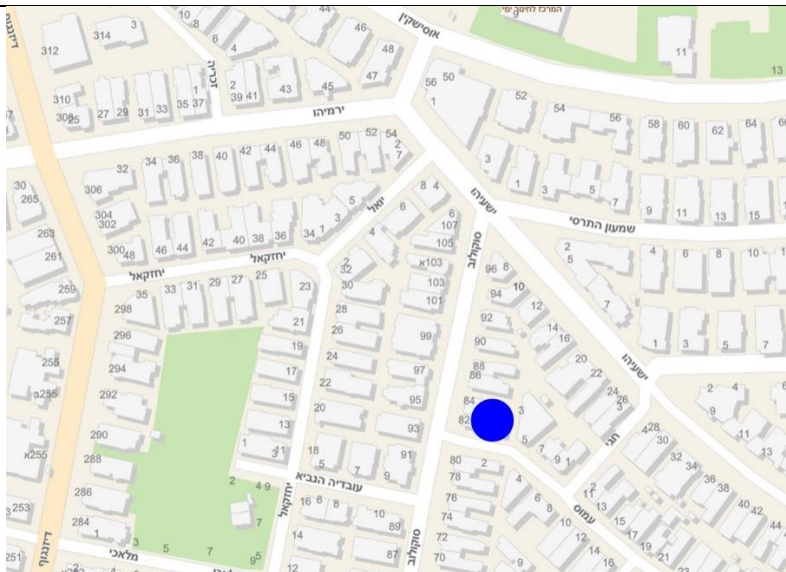
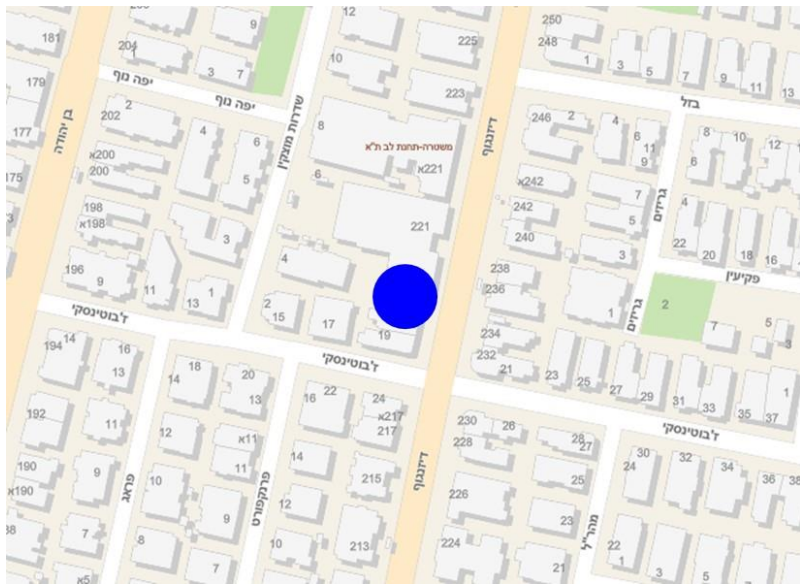
מיקום	תיאור	מס' סודר
	תחנת קשר רדיו רחוב ז'בוטינסקי 1, תל אביב. התחנה פעלה בשלהי 1936, לפני הקמת שירות הקשר, באות הקריאה 'אמת'.⁴	1
	תחנת קשר רדיו דירת פינקלשטיין (עילם), מעונות עובדים ז', רחוב שפינוזה 41, תל אביב. התחנה, באות הקריאה 'שקר', שידרה שידורי ניסיון מ-22 במרץ 1937, כשעה ביום, במשך מספר שבועות.⁵	2

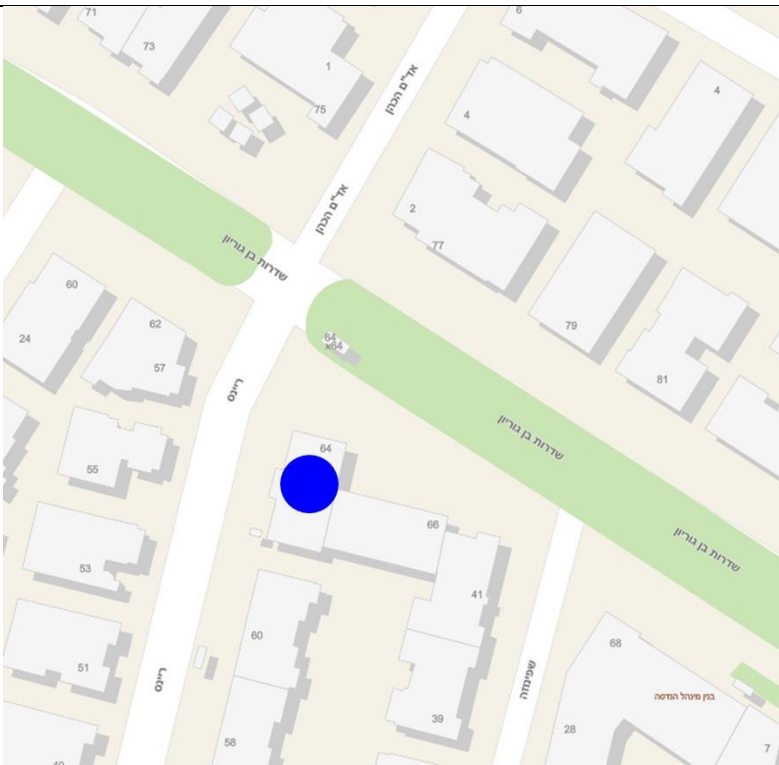
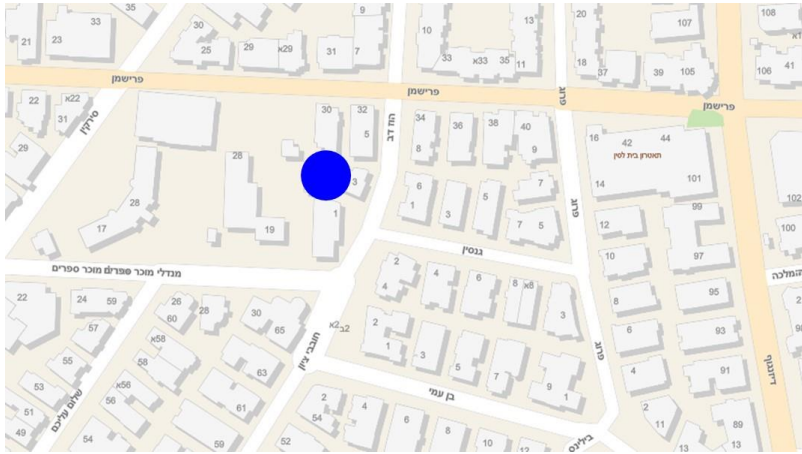
⁴ עדות חיים פרידלנדר, את"ה 114/15.

⁵ מוניה אדם, קשר אמיץ, משרד הבטחון – ההוצאה לאור, תשמ"ו-1986, עמ' 77.

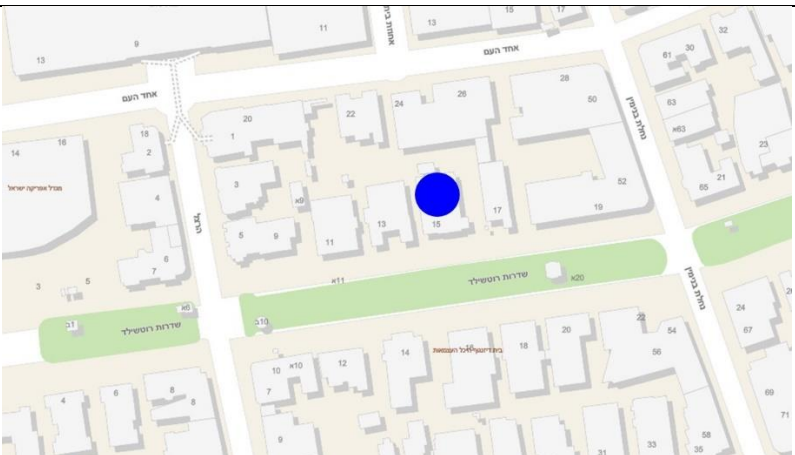
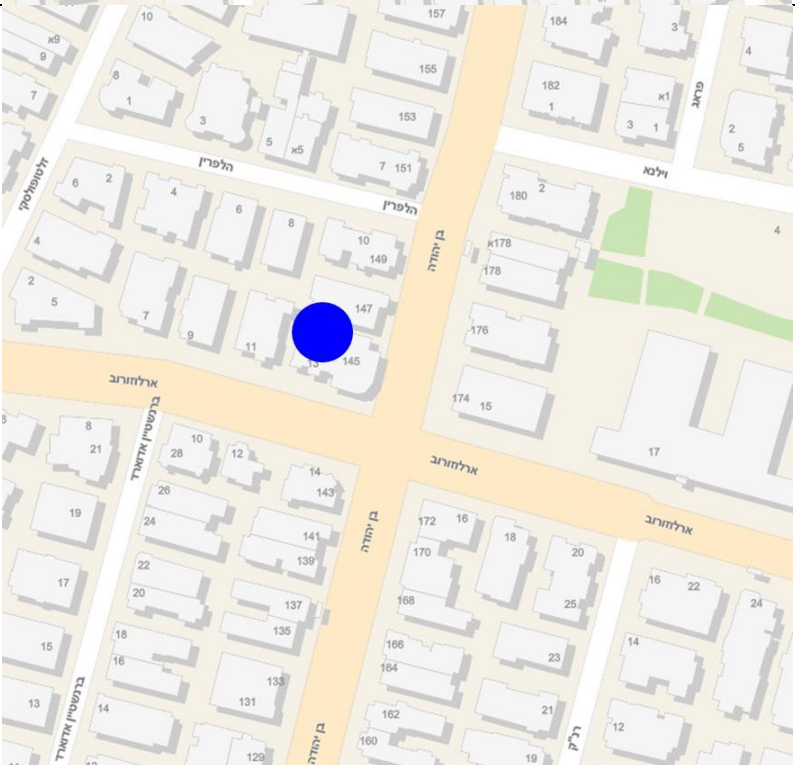
מס' סודר	תיאור	מיקום
3	תחנת קשר רדיו 'שושנה' משפחת שושנה ואהרן בן יוסף, מעונות עובדים ח', רחוב הירקון 256, תל אביב. התחנה פעלה בתחילה ברשת 'אחינדב', ולאחר מכן ברשת 'גדעון'. מתחנה זו הוקם קשר רדיו למילאנו, איטליה, מאמצע שנת 1945.	
4	תחנת קשר רדיו 'איתמר' דירת אבן-זהר, רחוב הירקון 232, תל אביב. 'איתמר' היה שם רשת הרדיו בתחילתה, בשנת 1937 (ושם בנו בכורו של אבן-זהר).	

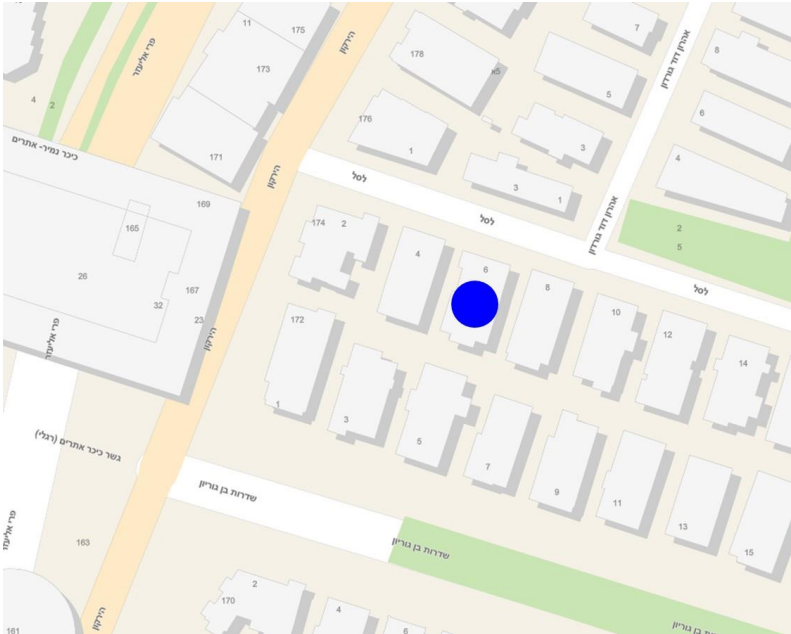
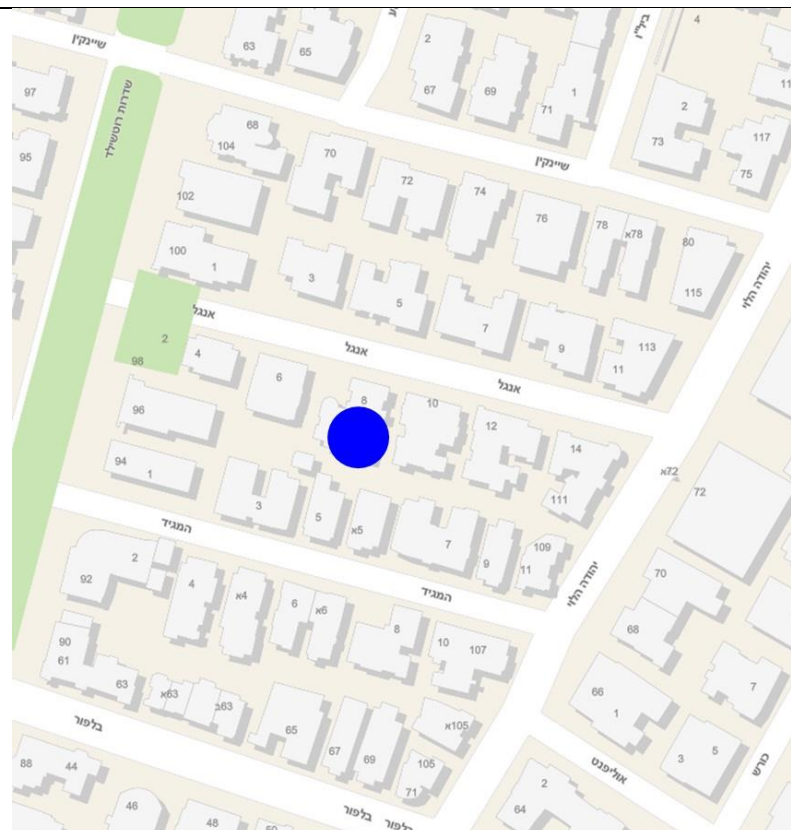
מיקום	תיאור	מס' סודר
	תחנת קשר רדיו 'אחינדב' ממנה הופעלה הרשת בשנת 1937. דירת קרסנר (דקל), שדרות מוצקין 3, תל אביב. אפרים קרסנר (דקל) היה מראשי 'ההגנה' בתל אביב, הש"י ו'הבריחה'. אחינדב הוא שמו של יהודי אמריקאי שתנרם את המשדר.	5
	תחנת קשר רדיו 'אחינדב' דירת האלחוטן משה (זיק) ירושלמי, רחוב גריזים 3, תל אביב.	6

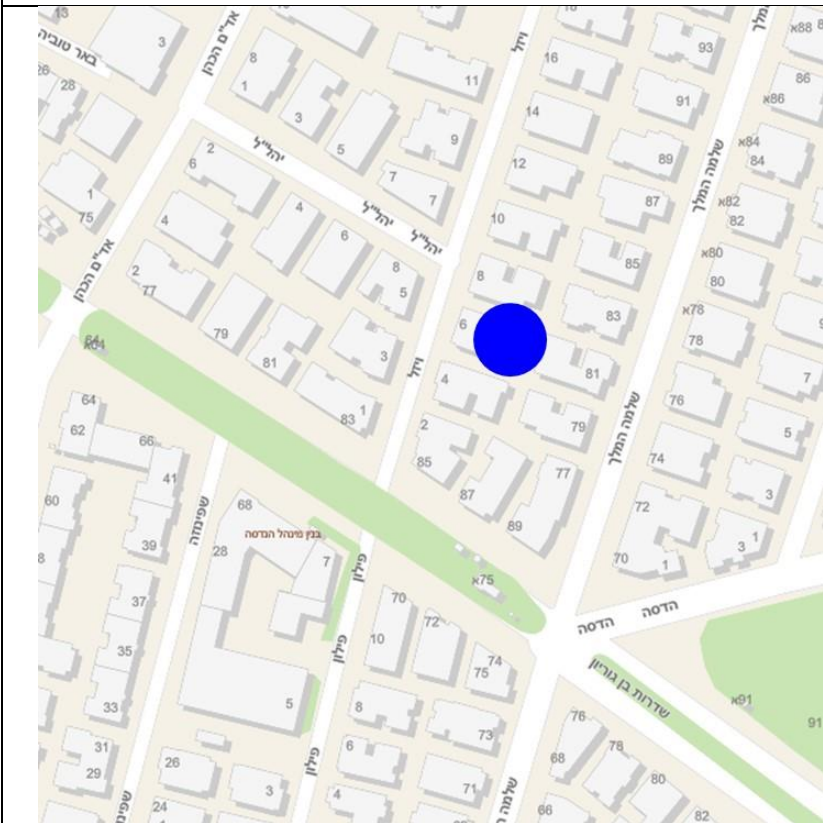
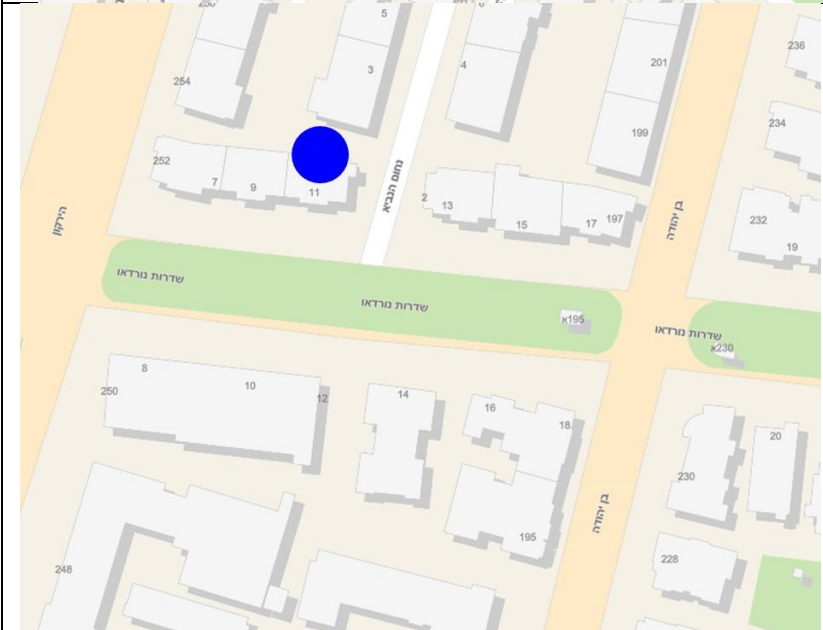
מס' סודר	תיאור	מיקום
7	תחנת קשר רדיו 'אמנון' (השם השני של רשת 'אחינדב'). דירת האלחוטן שלמה ליפשיץ, רחוב סוקולוב 82, תל אביב. המרכזת של רשת 'אמנון' בשנת 1943.	
8	תחנת קשר רדיו 'דפנה' רחוב קיבוץ גלויות 19, תל אביב. תחנת 'שרה' הועברה מגבת לדירתו של דב הוז (מספר סודר 9 בהמשך) בשנת 1943, ואחרי תקופת מה פעל כאן משרד צופן, שהפעיל מרחוק את משרד יענקל (מספר סודר 13). היום: רחוב ז'בוטינסקי 19, תל אביב. בשנת 1947 הועברה התחנה לשירות האוויר.	

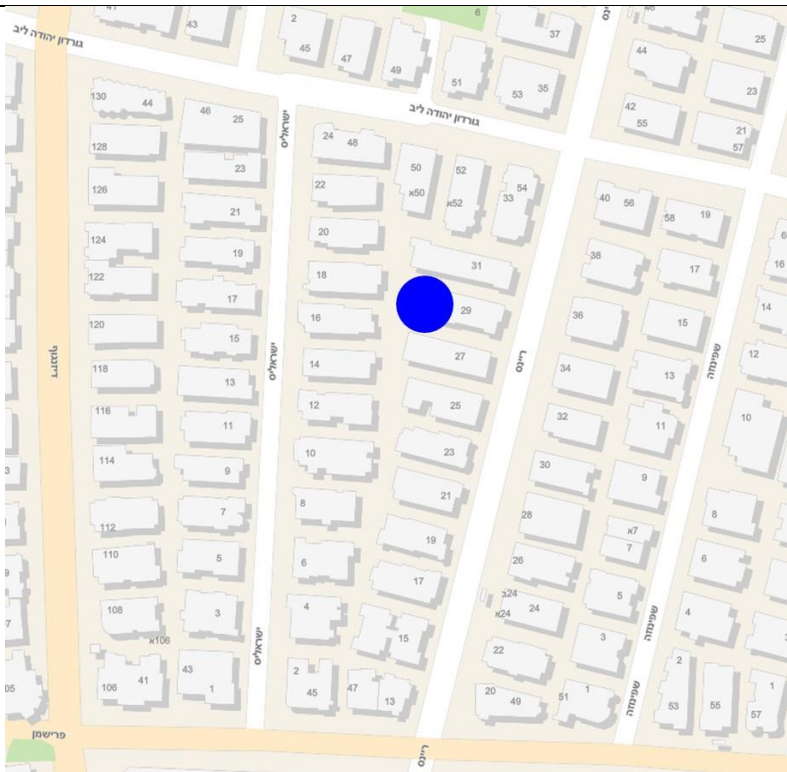
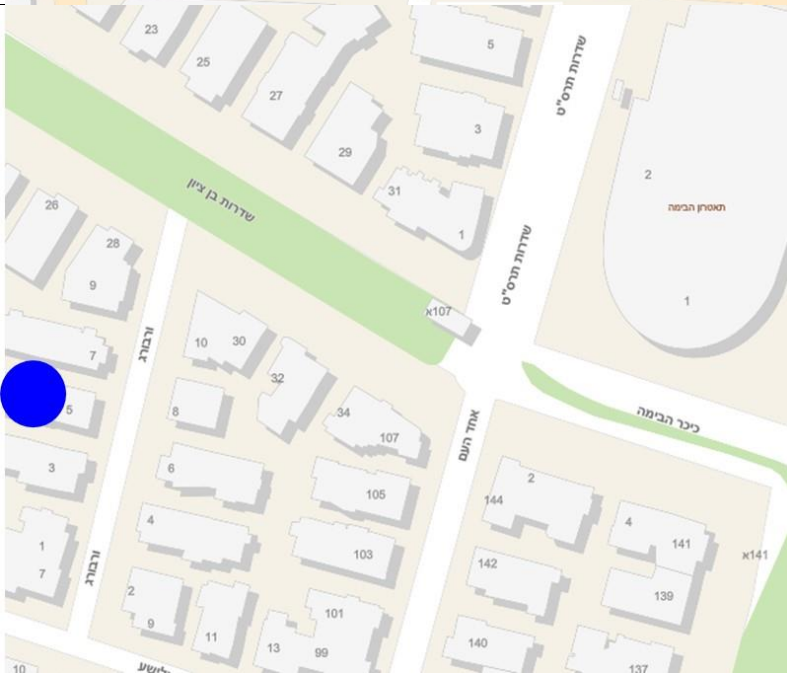
מס' סודר	תיאור	מיקום
9	תחנת קשר רדיו 'דפנה' דירת דב הוז, מעונות עובדים ז', שדרות קק"ל 64, תל אביב.⁶ היום: שדרות בן גוריון 64, תל אביב. בתקופת 'השיתוף' פעלה בדירה מעבדה (טבלה 2.3, מספר סודר 3). התחנה עברה לכאן מרח' קיבוץ גלויות 19 (מספר סודר 8).	
10	תחנת קשר רדיו 'חדוה' דירת משפחת פינקלשטיין, מעל סניף קופת חולים תל נורדאו, רחוב חובבי ציון 67. היום: רחוב דב הוז 3, תל אביב. במתקן זה פעלה מרכזת רשת 'אבינועם' עד העברת המטכ"ל לרמת גן במאי 1948.	

⁶ דב הוז נהרג בתאונת דרכים בדצמבר 1940, ואחרי פטירתו עשתה 'ההגנה' שימוש בדירתו למגוון צרכים.

מס' סודר	תיאור	מיקום
11	תחנת רדיו 'תמר' שדרות רוטשילד 15, תל אביב. שירתה את מטה הפלמ"ח בשדרות רוטשילד (טבלה 1, מספר סודר 3)	
12	משדר 'קול ישראל': משדר ראשי בית פיק, רחוב בן יהודה 145, תל אביב. מכאן נעשו השידורים הראשונים של 'קול ישראל', מ-13 במרץ 1940, עד יוני 1940.	

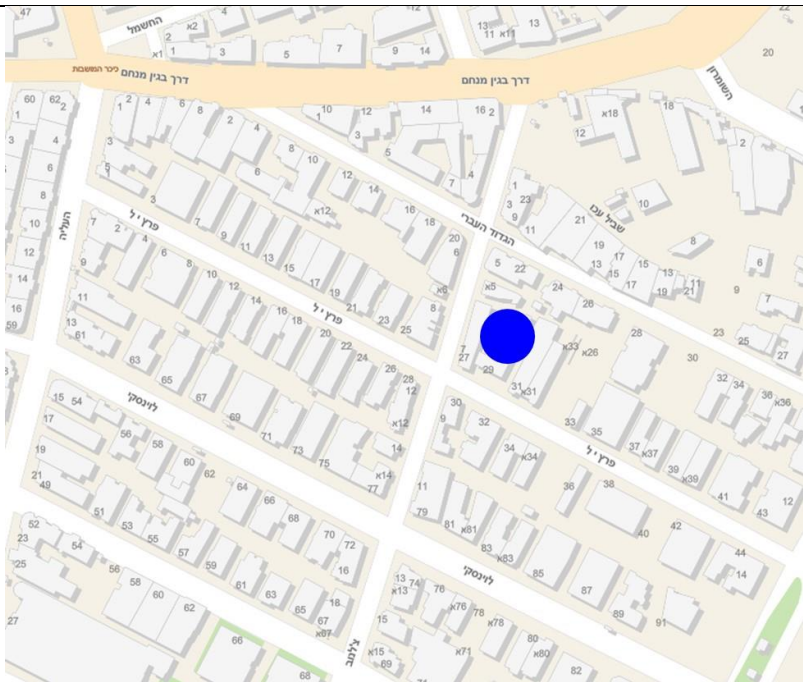
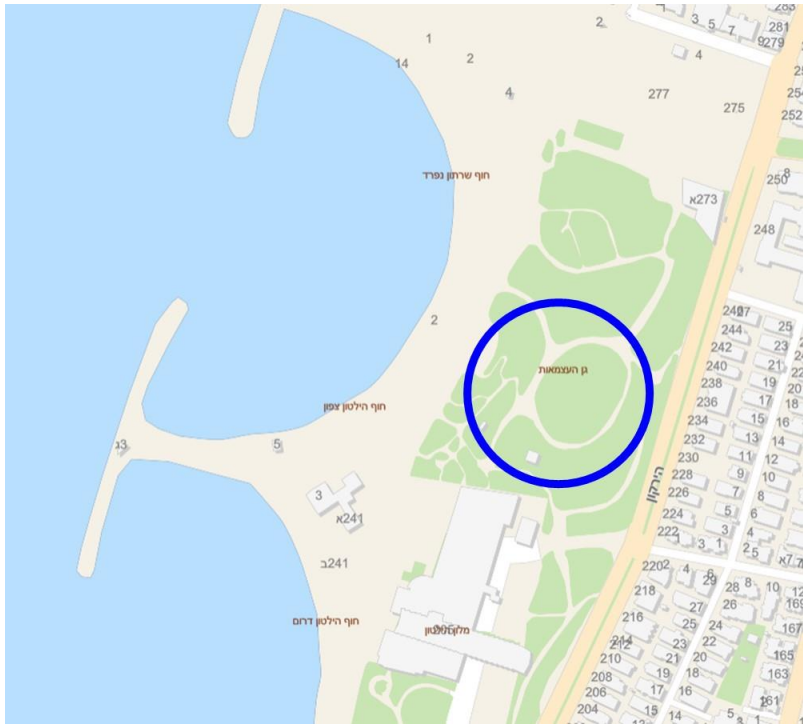
מס' סודר	תיאור	מיקום
13	משדר יענקל ומעבדת לסל דירת הטכנאי נפתלי (נפתא) רוז (רייזר), רחוב לסל 6, תל אביב. ביסליק' במרתף המבנה הוקם משדר רב עוצמה ששירת את המחלקה המדינית של הסוכנות, וממנו שודר גם 'דבר ספינת המעפילים אקסודוס' ביולי 1947. בדצמבר 1947 הוצף המרתף במים, והמשדר יצא מכלל פעולה.	
14	משדר 'קול ישראל': משדר רוזבי דירת קלייר אפשטיין (מעובדות המחלקה המדינית בסוכנות), רחוב אנגל 8, תל אביב. כאן פעל המשדר הרזרבי בשידורים הראשונים של 'קול ישראל', מ-13 במרץ 1940 עד יוני 1940.	

מס' סודר	תיאור	מיקום
15	משדר 'קול ישראל' דירת הטכנאי נפתלי (נפתא) רז (רייזר), שהועברה לכאן מרחוב לסל (מספר סודר 13). גם מכאן הופעל משדר קול ישראל בזמן 'העוצר הגדול' בתל אביב בשנת 1946 (יחד עם מספר סודר 19) רחוב ויזל 6, תל אביב.	
16	משדר 'קול ישראל' מעונות עובדים ח'. שדרות נורדאו 11, תל אביב.	

מס' סודר	תיאור	מיקום
17	משדר 'קול ישראל' ו'תלם שמיר בועז' בשנים 1946 ו' 1947.⁷ רחוב ריינס 29, תל אביב. מכאן הופעל גם עורק אלחוט מורס לירושלים בשנת 1948.	
18	משדר 'תלם שמיר בועז' דירת ירושלים סגל, רחוב ורבורג 5, תל אביב.	

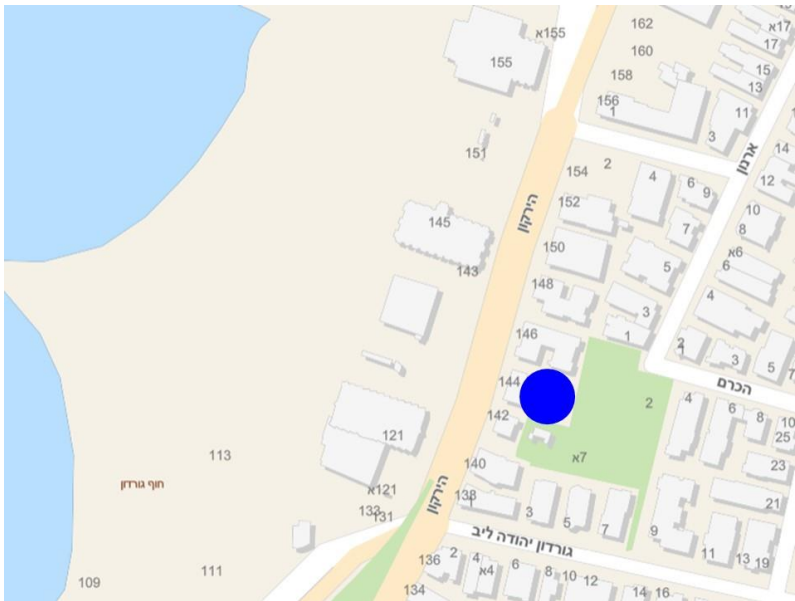
⁷ כדי להטעות את המעקב הבריטי, השידור עבר מדי מספר דקות בין שלושה משדרים: משדר זה, משדר בגבעת ברנר ומשדר בגבעת השלושה.

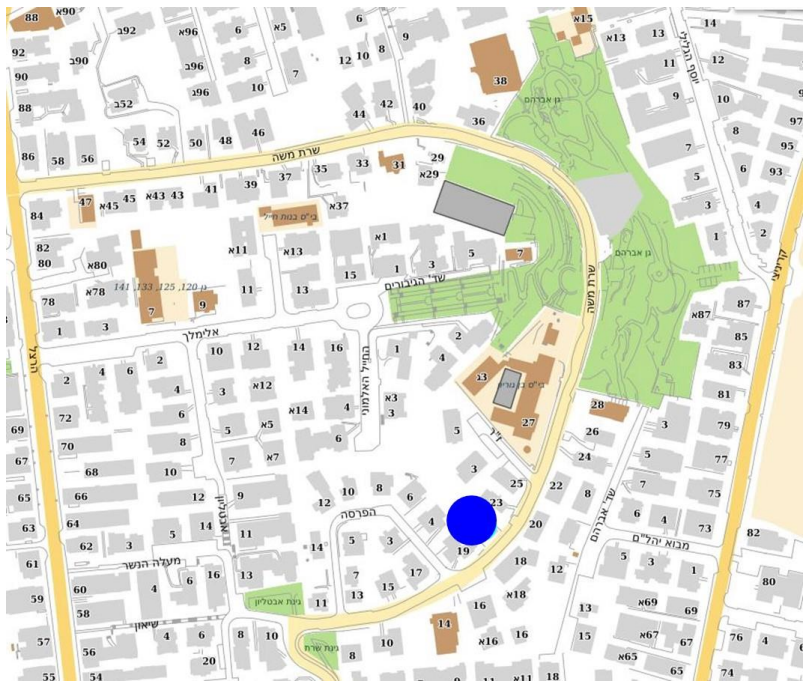
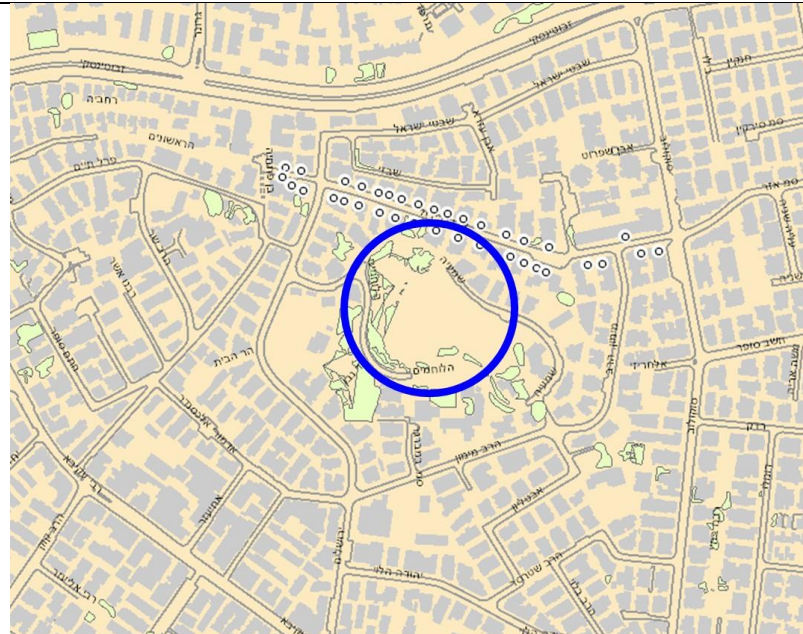
מס' סודר	תיאור	מיקום
19	משדר 'פוקס' ששימש להפרעות למשורייני המטרה הבריטית דירת ישעיהו לביא, רחוב פרוג 36, תל אביב. מכאן שודרו שידורי קול ישראל בעת 'העוצר הגדול' בתל אביב, 30 ביולי עד 2 באוגוסט 1946.	
20	תחנת האזנה דירת אבא כהן, רחוב בן יהודה 111, תל אביב. התחנה שימשה להאזנה למטרה ולצבא הבריטי, והופעלה בידי אנשי הש"י.	

מס' סודר	תיאור	מיקום
21	פיקוח אלחוט דיבור רחוב י"ל פרץ 29, תל אביב. מכאן האזינו למשוריינים בשיירות בעת הקרבות על הדרכים, בתחילת מלחמת העצמאות.	
22	תחנת משדרים 'יונה' מחנה יונה, תל אביב.⁸ היום: גן העצמאות. מחנה נופש של חיל האוויר הבריטי, שם הוקמה בתחילת שנת 1948 תחנת משדרים ובה מספר תרני אנטנות. התחנה פעלה עד הקמת תחנת המשדרים בבית ספר המנחל (מספר סודר 24).⁹	

⁸ על שם יונה ראסין, מבכירי 'ההגנה'.

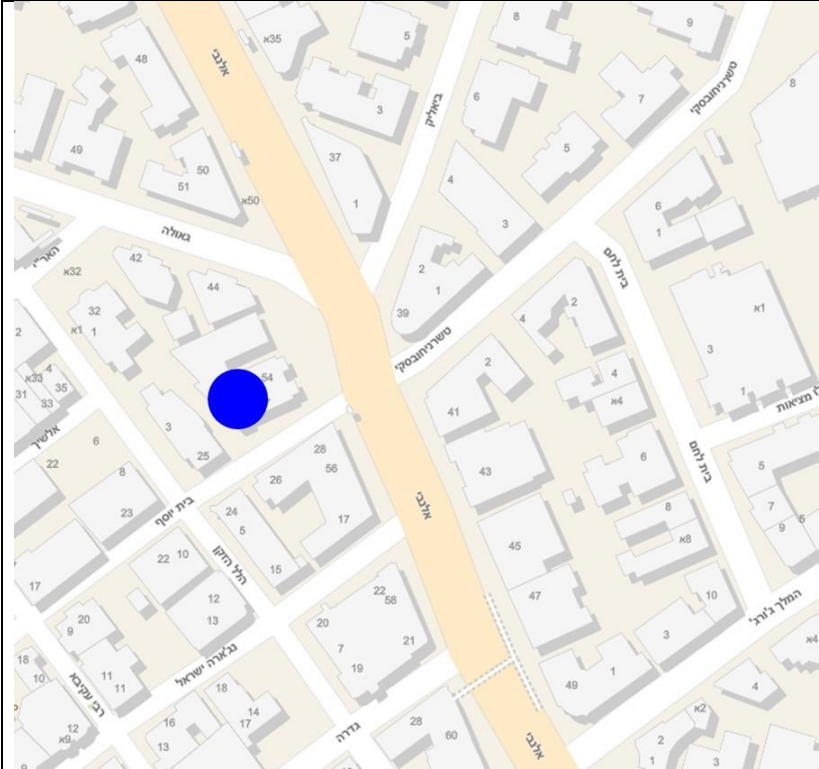
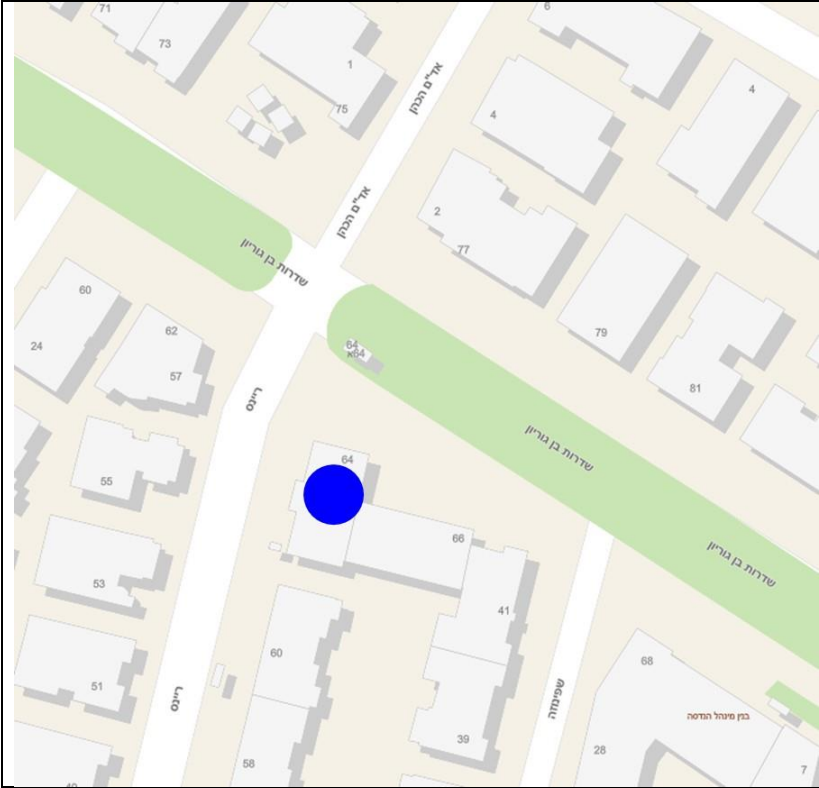
⁹ הקמת תחנת המשדרים 'יונה' (מספר סודר 21) ותחנת המקלטים 'דפנה' (מספר סודר 22) הייתה הפעם הראשונה ששירות הקשר הפריד בין תחנת משדרים ותחנת מקלטים.

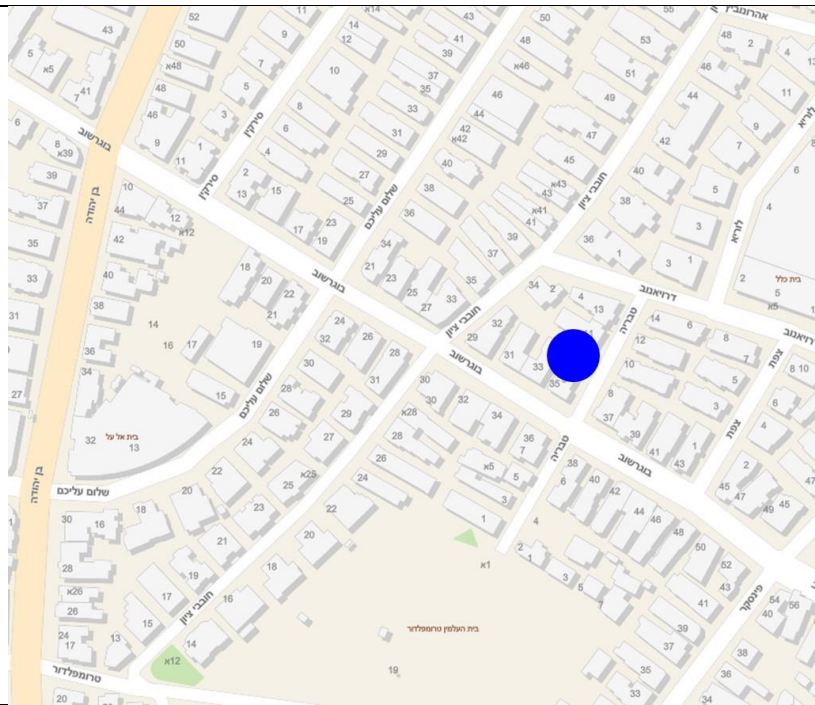
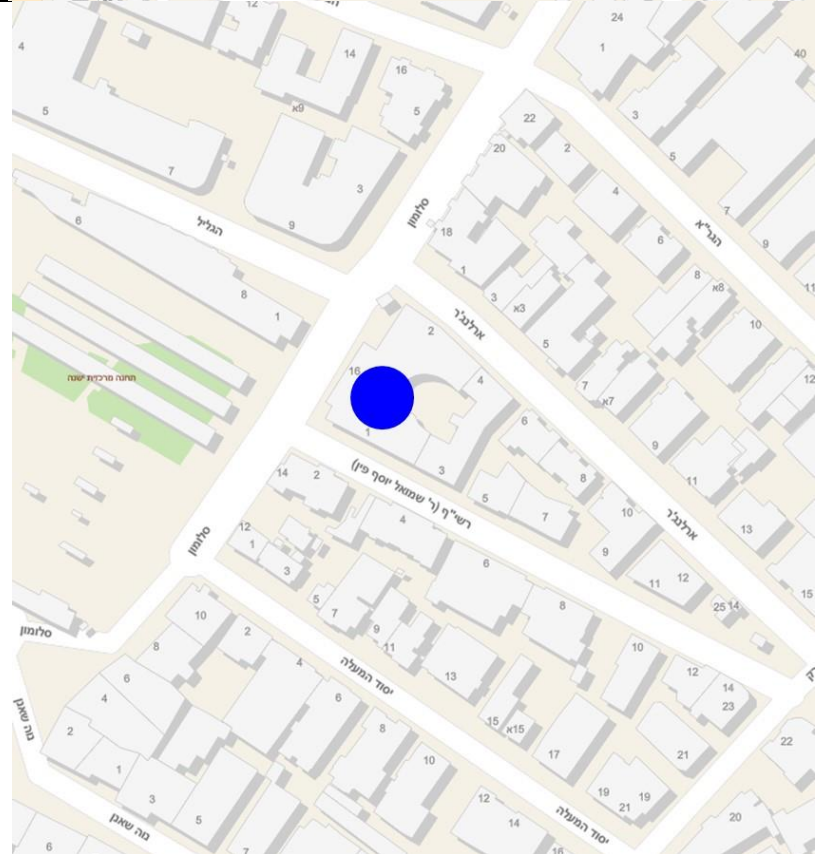
מס' סודר	תיאור	מיקום
23	תחנת מקלטים 'דפנה' התחנה הראשית של המטכ"ל. מינואר עד מאי 1948. שני חדרים על גג פנסיון ברנדשטר, רחוב הירקון 144, תל אביב. התחנה פעלה עד הקמת תחנת מקלטים בפלוגת קשר מטכ"ל (מספר סודר 25).	
24	תחנת משדרים של המטכ"ל מתחילת 1949. בית ספר המנחל, רחוב הפודים 41, תל גנים, רמת גן. בניין בית ספר שבנייתו טרם הושלמה, שהופקע בידי הצבא. מכאן התבצעו השידורים הראשונים של גלי צה"ל בשנת 1950.	

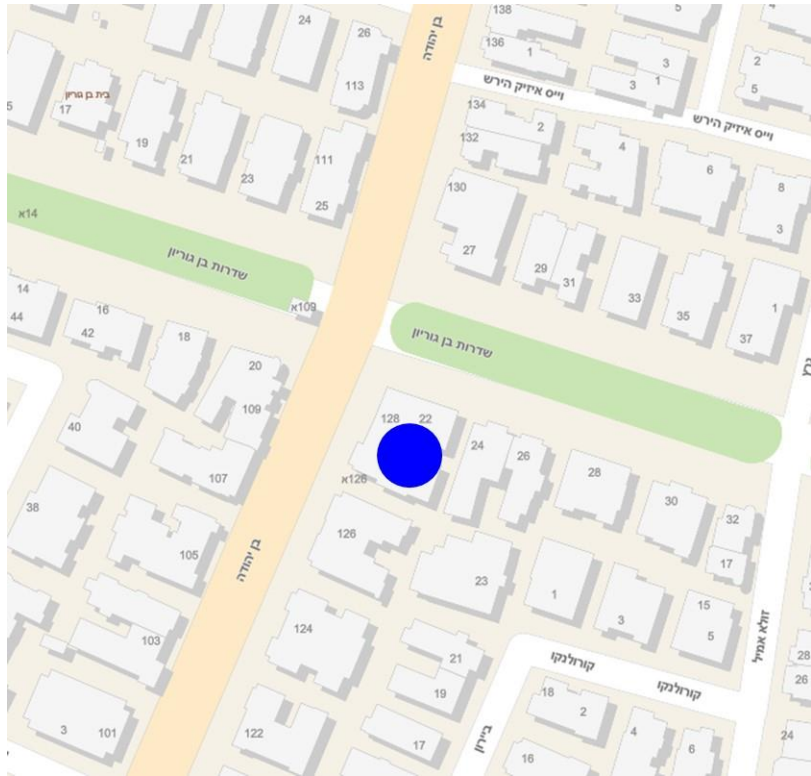
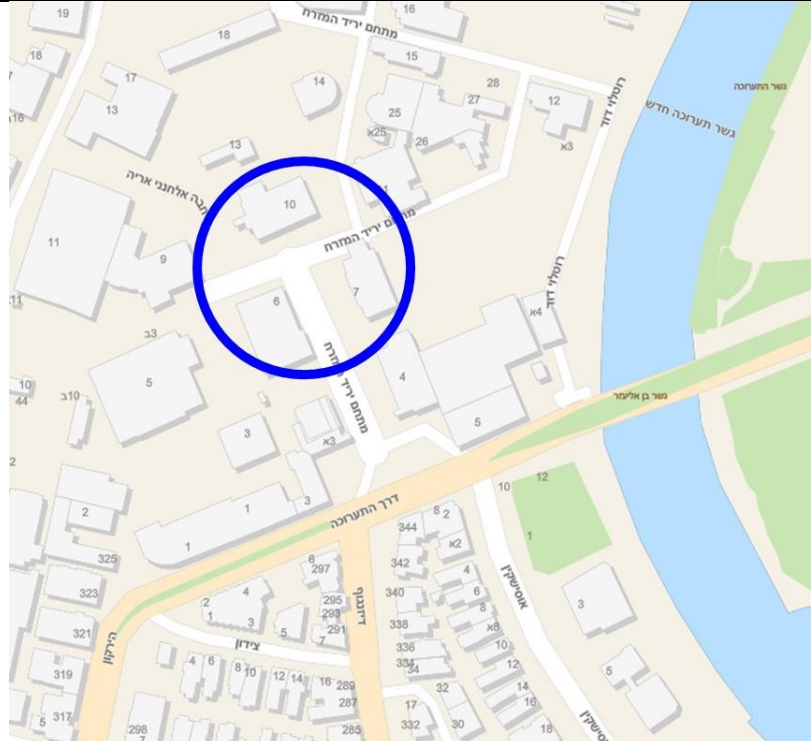
מס' סודר	תיאור	מיקום
25	תחנת מקלטים של המטכ"ל בית יעקובוביץ' (בית נוימן), רחוב הקשת 21, רמת גן. היום: רחוב משה שרת 21, רמת גן. במבנה שכנה פלוגת הקשר של המטכ"ל ממאי 1948 והופעלה מרכזת הטלפון של המטכ"ל. מגג המבנה הופעל עורק רדיו תג"ם עם מק-20 מול מגדל שנר בירושלים.¹⁰	
26	תחנת תג"ם ראשית של המטכ"ל משלהי שנת 1948. 'הצריר', ברכת המים, גבעת סוקולוב, בני ברק.	

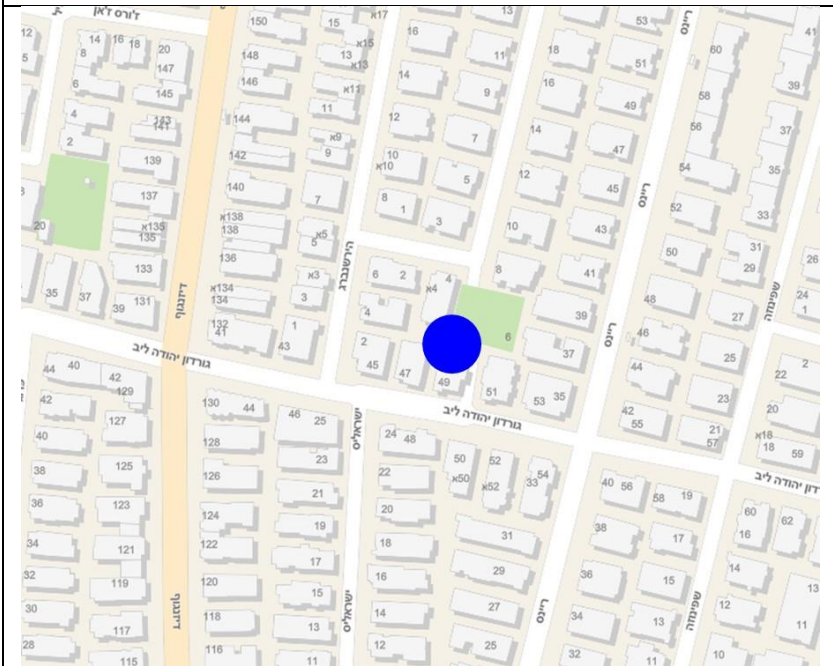
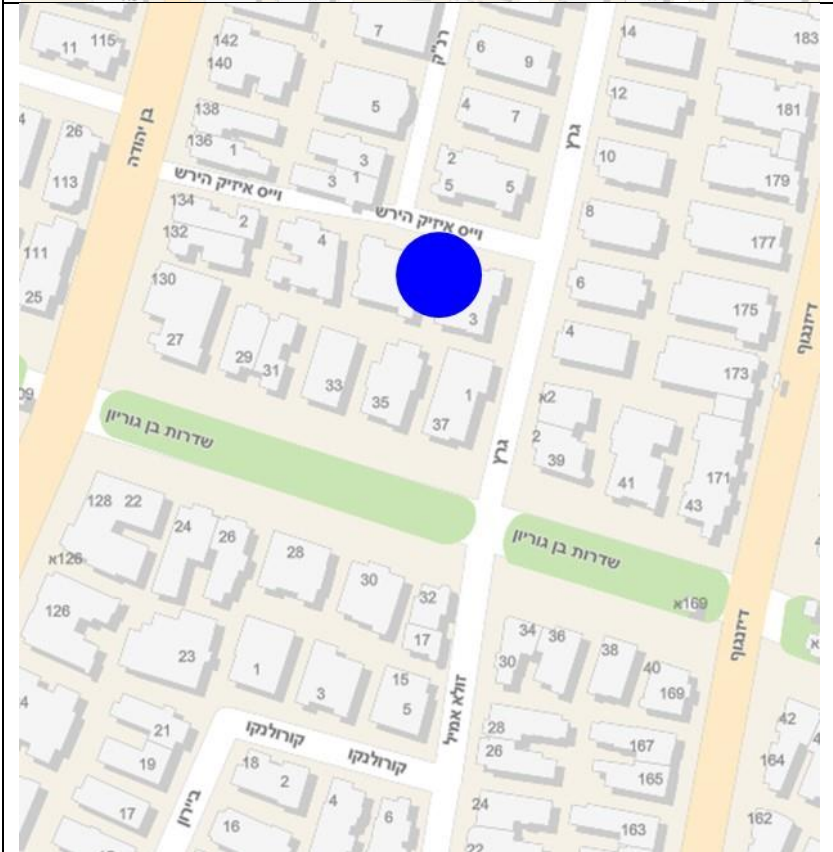
¹⁰ מטוסים מצריים הפציצו את מתקני המטכ"ל בגבעת החלמה' ב'3 ביוני 1948. בהפצצה נהרגו שלושה חיילים (ביניהם הטכנאי אריה קורט ארנדטהיים, בחדר המרכזייה בבניין ברחוב הקשת 21) ונפצעו 19 (אחד מהם מת מפצעיו), והטור העילי בין תחנת המקלטים (ברחוב הקשת 21) לתחנת המשדרים (בי"ס המנחל) נהרס.

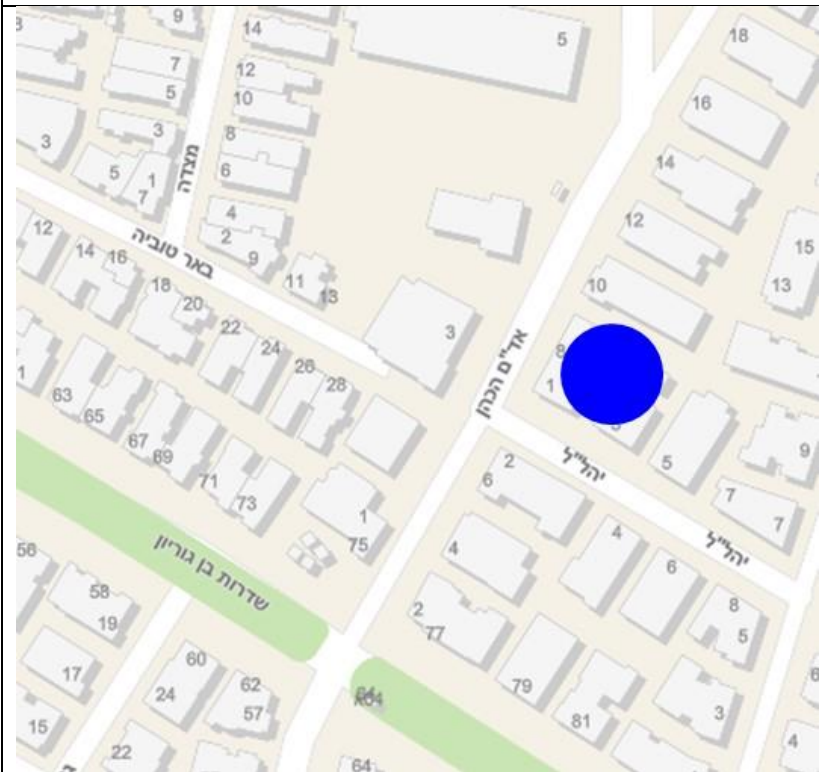
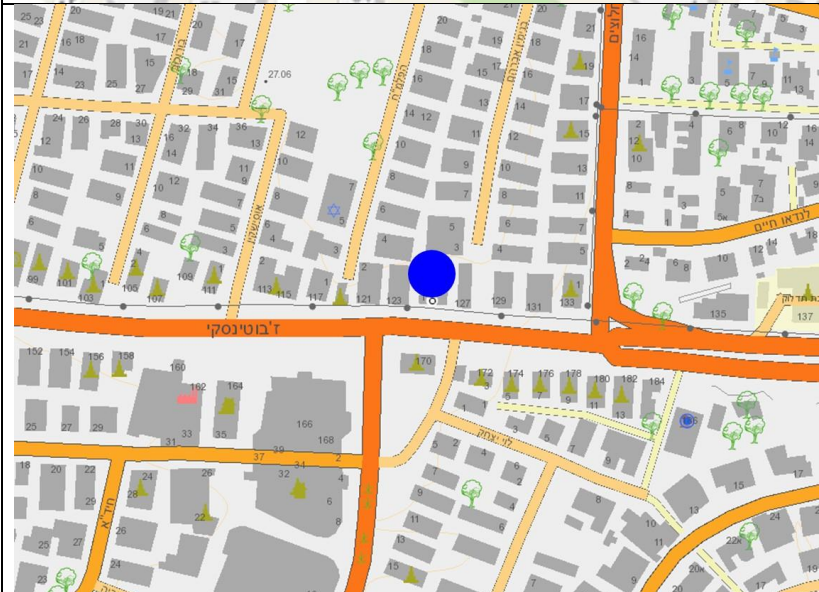
טבלה 2.3 – מעבדות ומחסנים

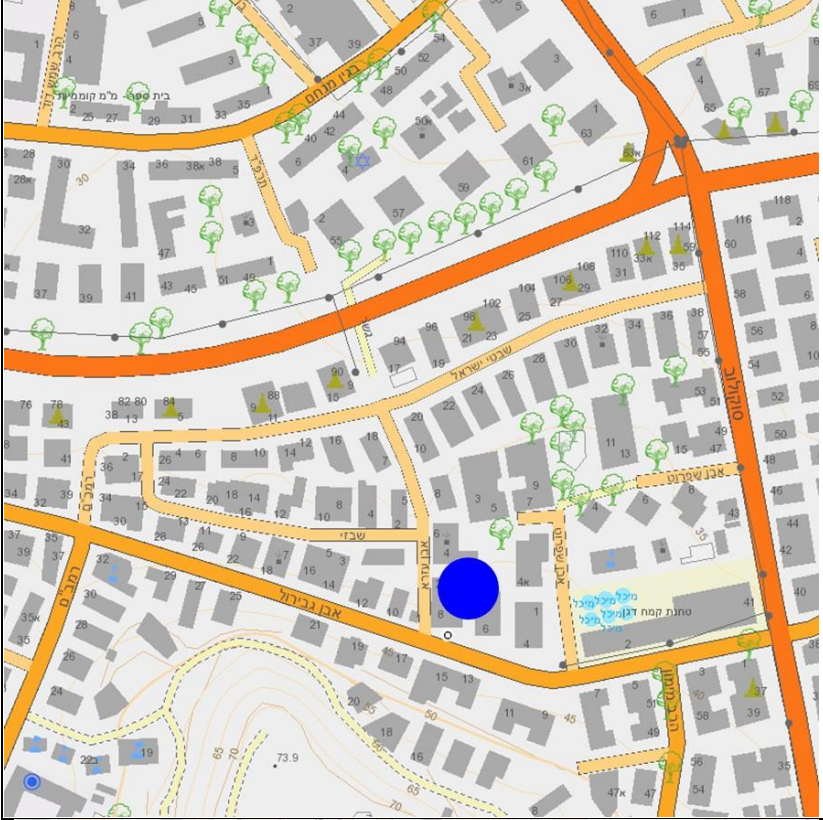
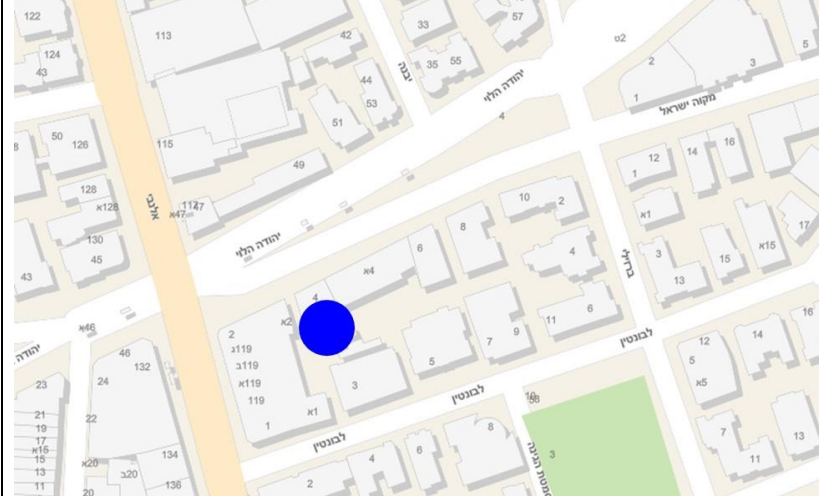
מס' סודר	תיאור	מיקום
1	מעבדת פילקו רחוב אלנבי 54, תל אביב. המעבדה הראשונה של שירות הקשר.	
2	מעבדת לסל מתקני רדיו, טבלה 2.1, מספר סודר 13.	
3	מעבדת גורדין דירת דב הוז. שדרות קק"ל 64, תל אביב. היום : שדרות בן גוריון 64, תל אביב. בשנת 1941 נבנו במעבדה זו כ־50 מכשירי קשר עבור 'השיתוף', במימון בריטי.	

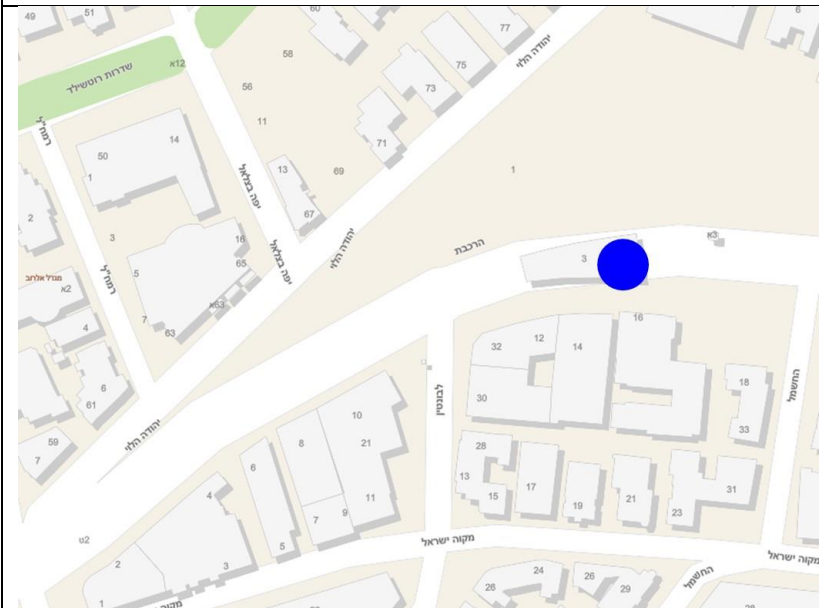
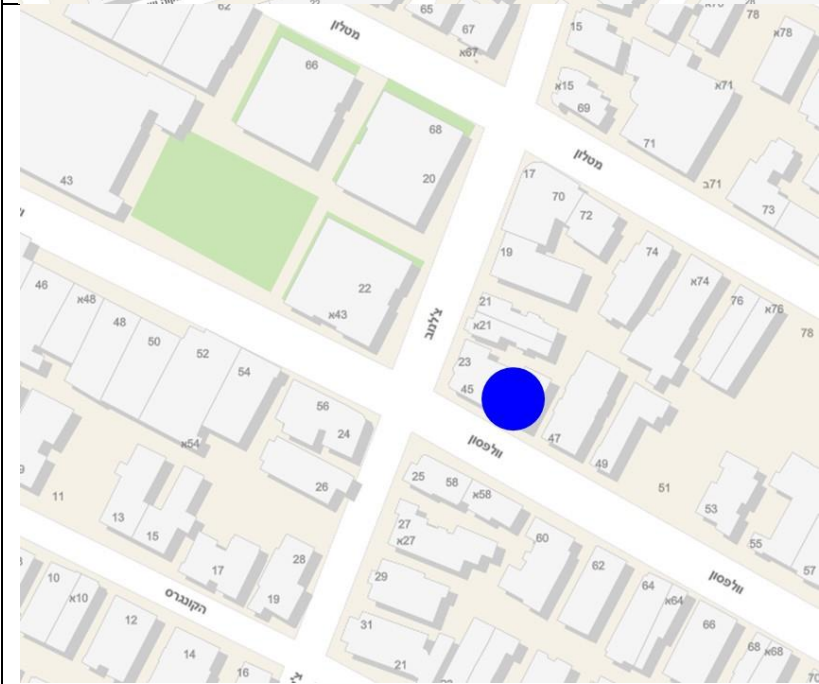
מס' סודר	תיאור	מיקום
4	מעבדת דויד רחוב בוגרשוב 35, תל אביב.	
5	מעבדת דויד רחוב סלומון 20, תל אביב. המעבדה הועברה לכאן מרחוב בוגרשוב (מספר סודר 4). כאן תוכנן מק-18 ויוצרו הדגמים הראשונים שלו.	

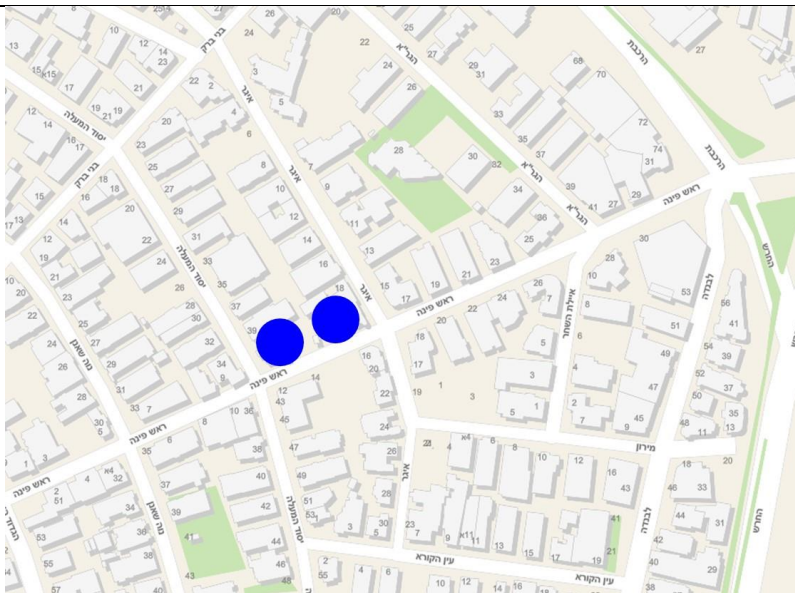
מס' סודר	תיאור	מיקום
6	מעבדת רדיו ומחסן, צבי ביתדן רחוב בן יהודה 128, תל אביב. ערב מלחמת העצמאות הייתה זו המעבדה הראשית של שירות הקשר. כאן ייצרו את מכשירי ה'צב"ר' (צבי ביתדן רדיו), מכשיר קשר דיבור לטווחים קצרים. בצר המקום עברו ליהלוס' (מספר סודר 11).	
7	מחסן טלפונים, סוללות ומצברים ביתן בלגיה, יריד המזרח, תל אביב. היום : מגרשי התערוכה (המבנה נחרס).	

מיקום	תיאור	מס' סודר
	מחסן ציוד 200 מ"ר רחוב י"ל גורדון 49, תל אביב.	8
	זוג מחסנים 40 ו-22 מ"ר. רחוב גרץ 3, תל אביב.	9

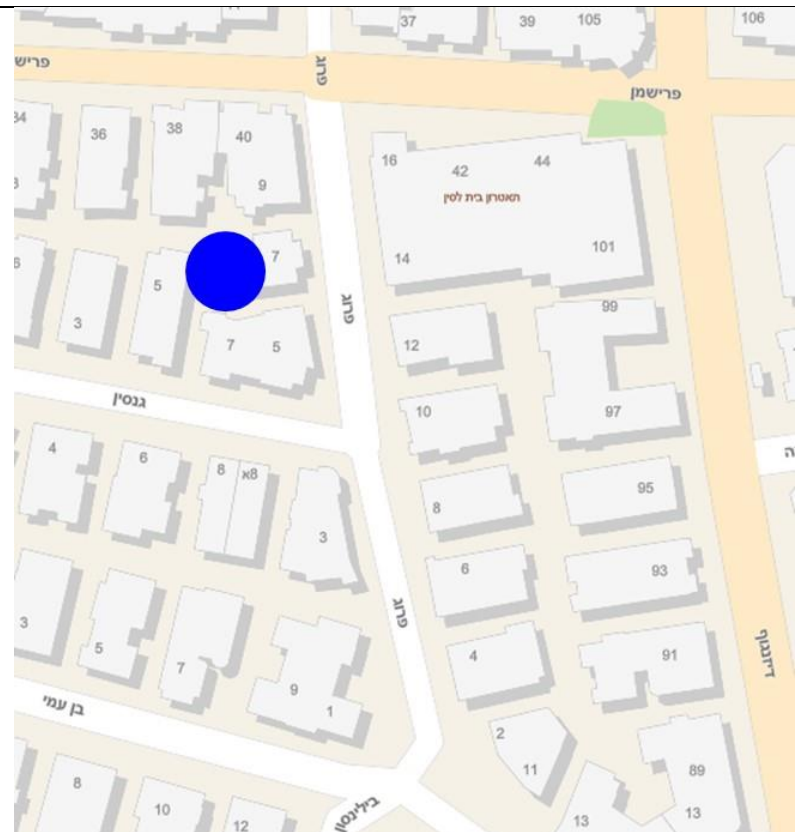
מס' סודר	תיאור	מיקום
10	מעבדת רדיו 'פודור' רחוב אד"ם הכהן 8, תל אביב. פודור היה מהנדס רדיו ממוצא הונגרי, שהעמיד את מעבדתו לשימוש שירות הקשר.	
11	מעבדת רדיו 'יהלום' רחוב ז'בוטינסקי 125, בני ברק. מעבדה זו הפכה במלחמת העצמאות להיות המעבדה הראשית של שירות הקשר.	

מיקום	תיאור	מס' סודר
	מעבדת רדיו 'רשת' בית חרושת לרשתות תיל אושא. רחוב אבן גבירול 8, בני ברק.	12
	מחסן ציוד 60 מ"ר. רחוב מקוה ישראל 4, תל אביב. שירות הקשר שכר מספר מחסנים לקליטת הציוד הרב שהגיע מחו"ל בשנת 1948.	13

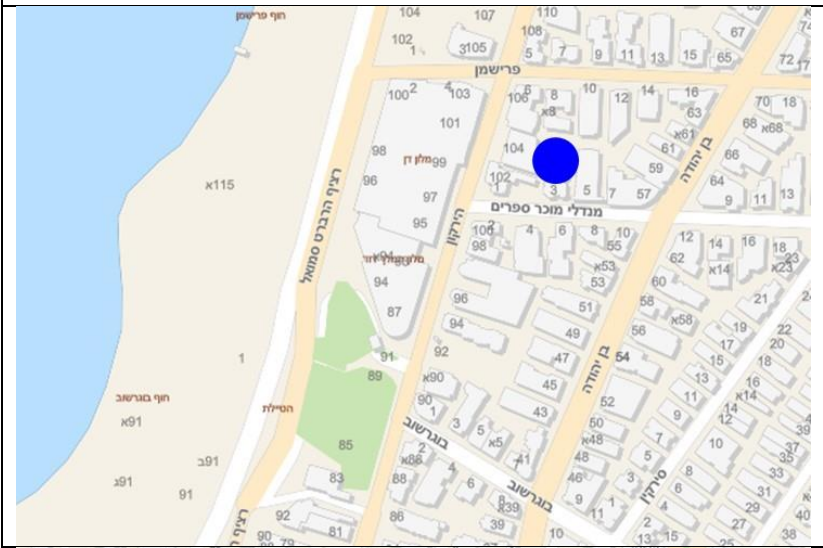
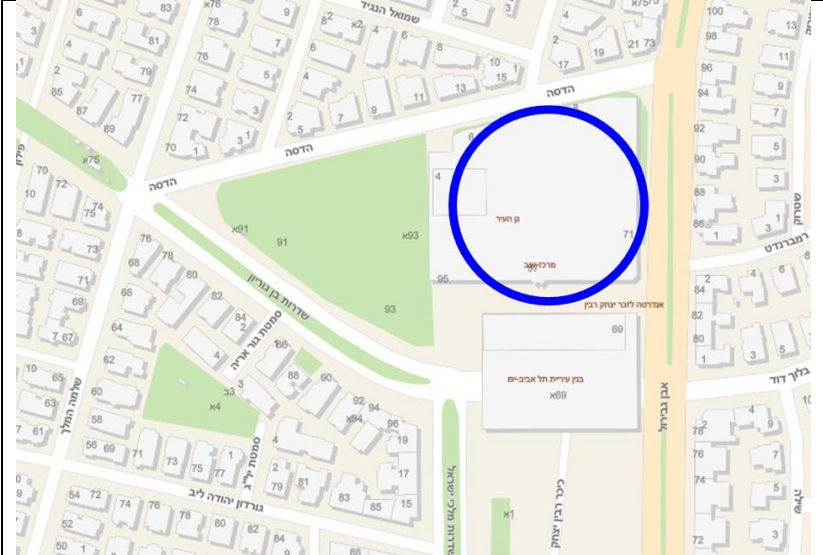
מיקום	תיאור	מס' סודר
	מחסן ציוד 60 מ"ר. רחוב הרכבת 3, תל אביב.	14
	מחסן ציוד מחוזי 'תנובה' רחוב וולפסון 45, תל אביב. מחסן קשר ומרכזייה של 'קריית'.	15

מס' סודר	מיקום	תיאור
16		מחסני ציוד 'אוקסהורן' ו'המסגריה' רח' ראש פינה, תל אביב. באחד המחסנים הופעלה מעבדה לתיקון טלפונים.

טבלה 2.4 – מתקנים אחרים

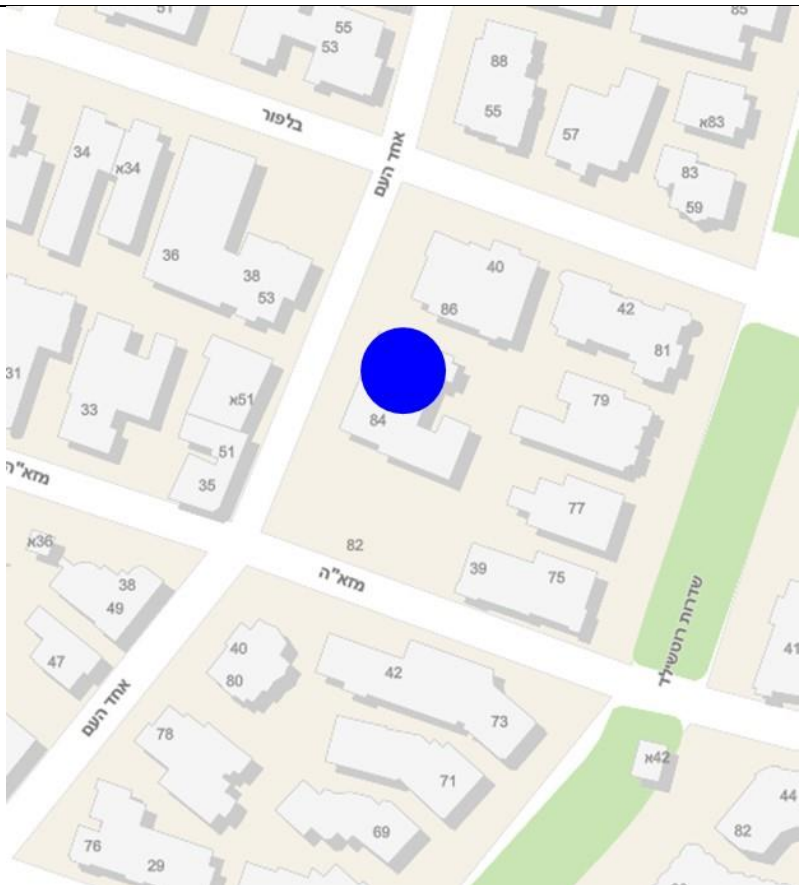
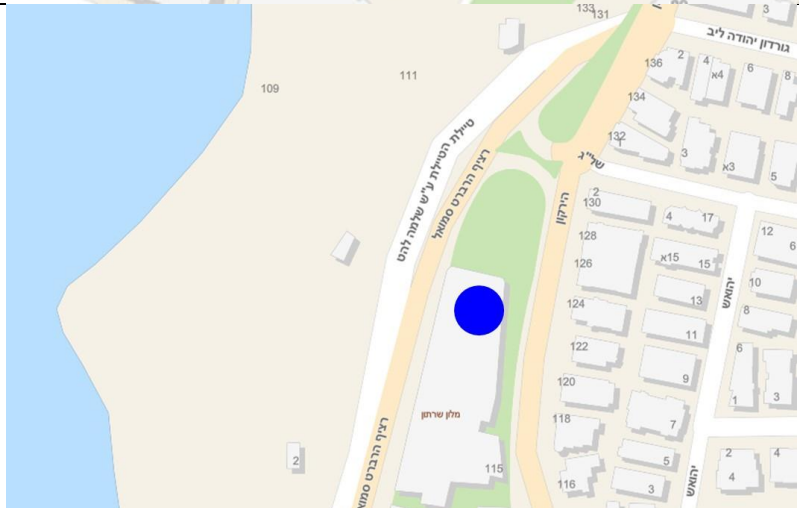
מס' סודר	מיקום	תיאור
1		שובך היונים המרכזי דירת ד"ר צירלי לוי, רחוב פרוג 7, תל אביב.¹¹

¹¹ יגאל טפר, יותם טפר, 'וקרב רחוקים': מערכת הקשר באמצעות יוני דואר של ה'הגנה' והפלמ"ח בימי המנדט הבריטי על ארץ-ישראל (1938 – 1947), עלי זית וחרב, כרך ח, עורכת: אסנת שירן, העמותה לחקר כוח המגן על-שם ישראל גלילי, משרד הביטחון – ההוצאה לאור, תשס"ח – 2008 (להלן: טפר, וקרב רחוקים), עמ' 400.

מס' סודר	תיאור	מיקום
2	שובך דוכובני השובך הופעל בידי היונאי מרדכי דוכובני. רחוב מנדלי מוכר ספרים 3, תל אביב.¹²	
3	שובך גן החיות גן החיות, תל אביב. השובך הופעל בידי עשר בנות מגדוד החברות של 'ההגנה' בתל אביב.¹³	

¹² טפר, **וקרב רחוקים**, עמ' 400.

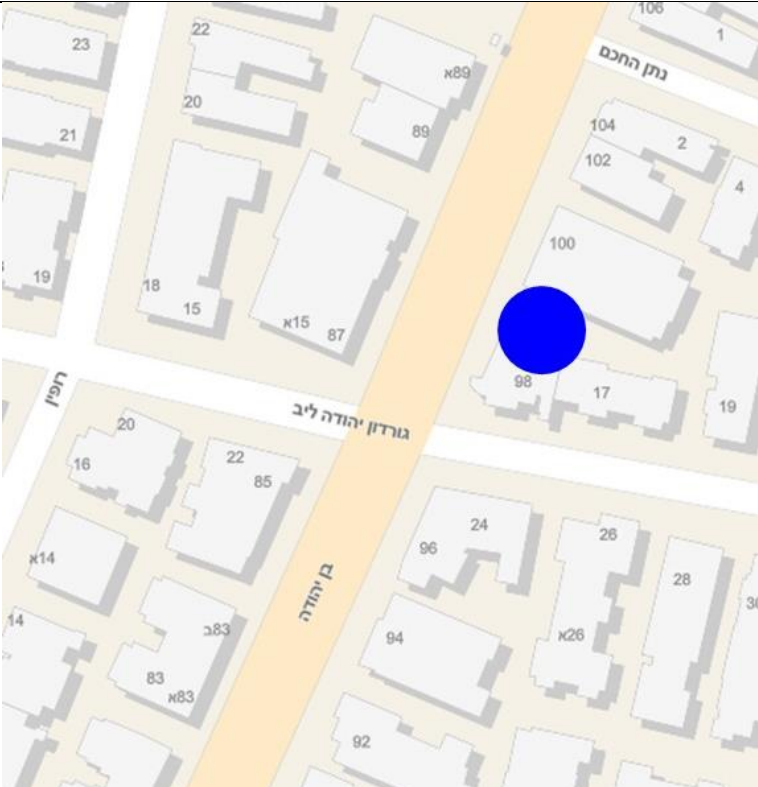
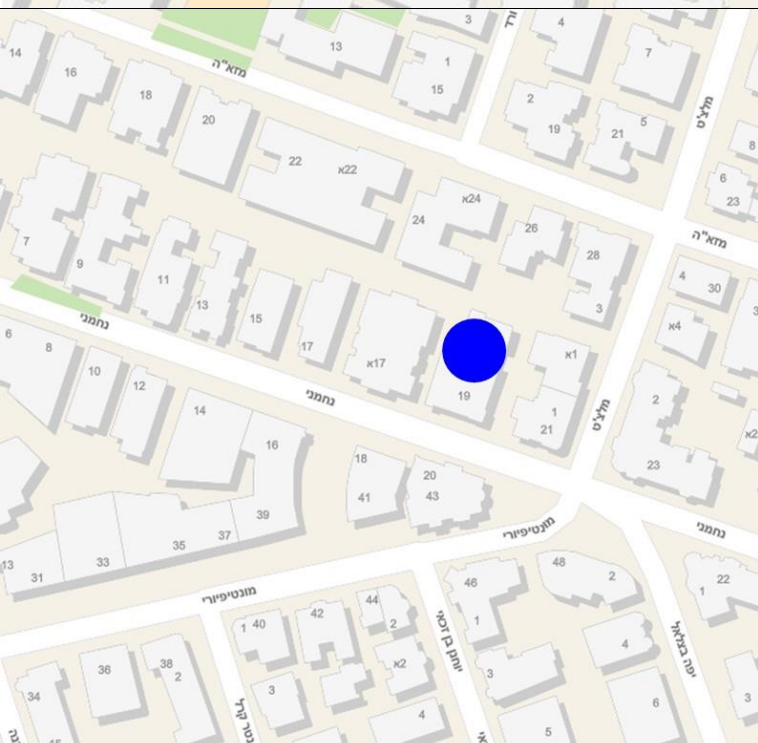
¹³ טפר, **וקרב רחוקים**, עמ' 400; גן החיות נסגר בשנת 1980, והחיות הועברו לספארי ברמת גן.

מס' סודר	תיאור	מיקום
4	תחנת איתות ראייה ראשית רחוב אחד העם 84, תל אביב.¹⁴	
5	משרד קשר מטכ"ל, שירות דואר צבאי מהקמתם במאי 1948. רחוב הירקון 121, תל אביב. היום: מלון שרתון.	

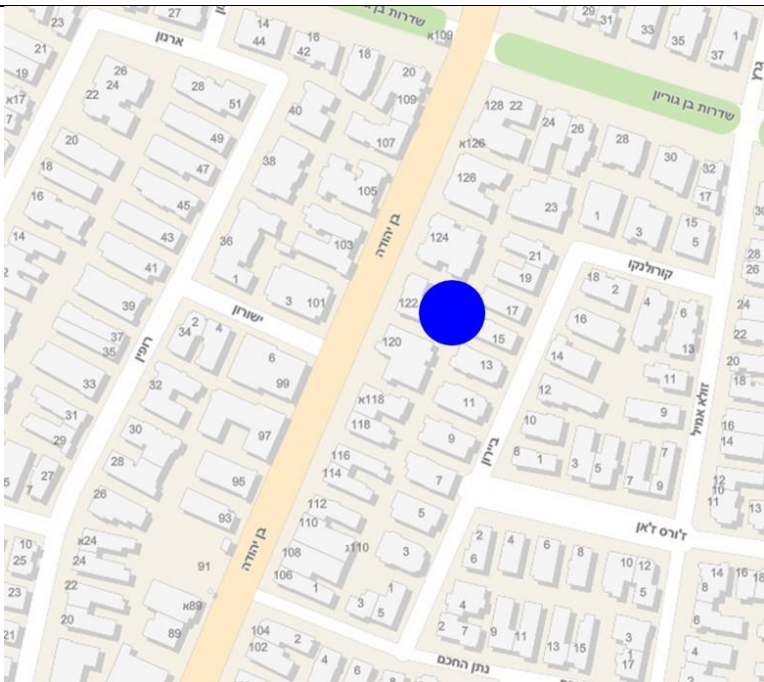
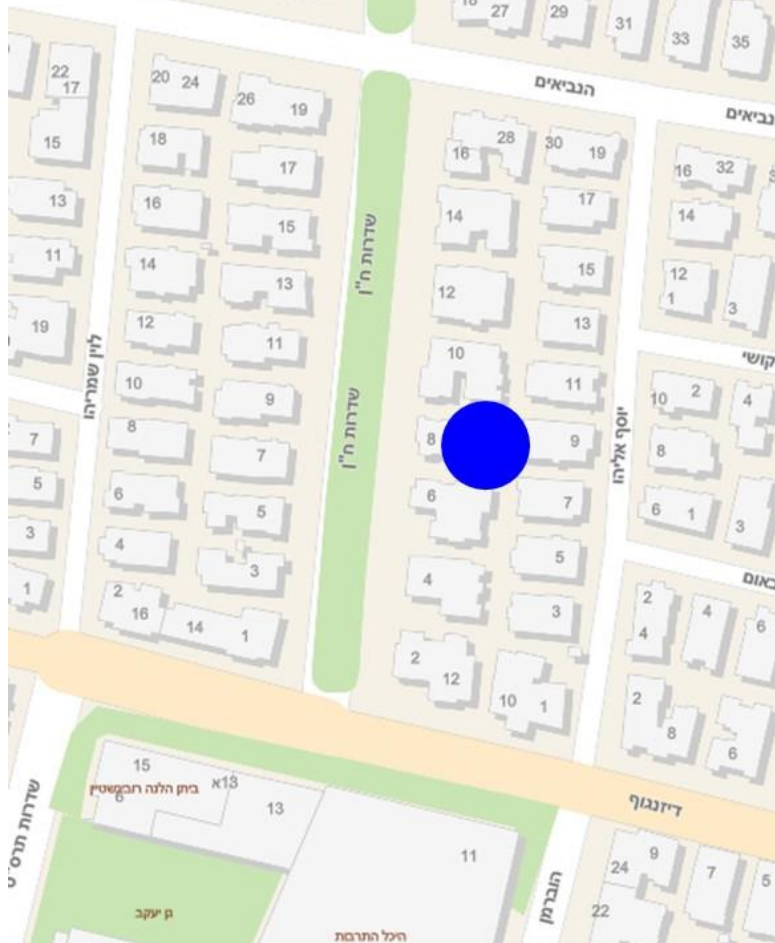
¹⁴ דניאל רוזן, האלחוטאית צפורה הוכברג ופרשת בן שמן, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב, אלול התשפ"א-אוגוסט 2021.

מס' סודר	תיאור	מיקום
6	קצין הדואר של הצבא מספטמבר 1949. רחוב הדואר 14, יפו.	
7	שירות הדואר הצבאי (שד"ץ) מאוגוסט 1948 עד יוני 1949 (אז אוחד עם קצין הדואר של הצבא). 'בית פלחא', שדרות ירושלים 10, יפו. לימים: קולנוע 'צליל'. היום: אולם אירועים ומופעים.	

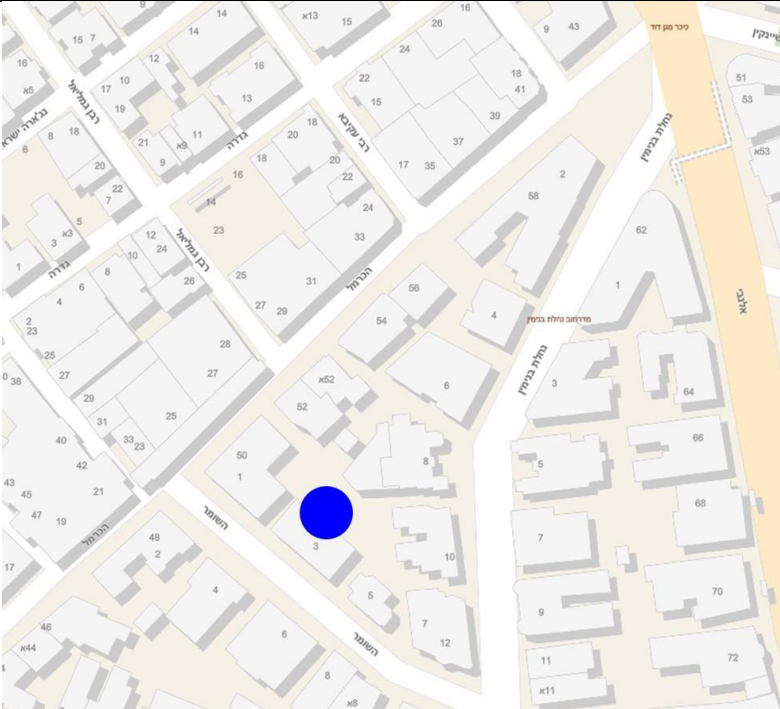
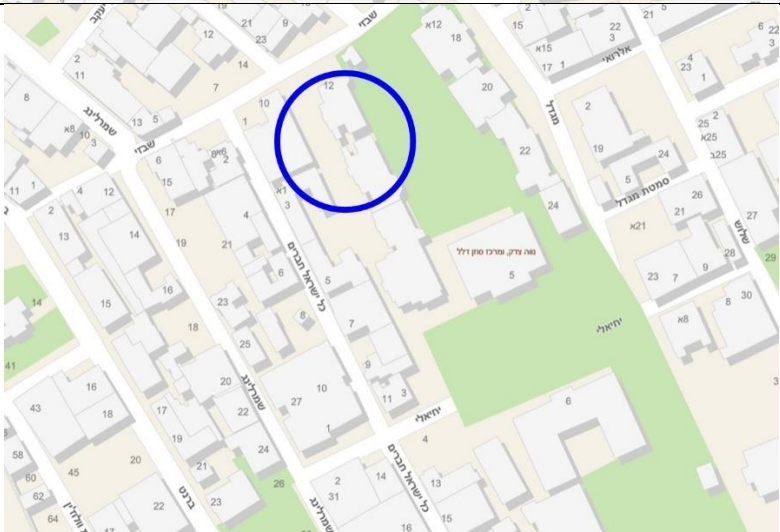
טבלה 3: מתקני אצ"ל ולח"י

מיקום	תיאור	מס' סודר
	תחנת עוצמה גבוהה אצ"ל, מעבדת רדיו אצ"ל בן יהודה 98, תל אביב. מכאן קיים האצ"ל קשר לארה"ב ולצרפת, ולמבצעים שונים.	1
	משדר אצ"ל, 'קול ציון' הלוחמת' משפחת רזיאל נאור, רחוב נחמני 19, תל אביב. השידור התקיים משנת 1942 עד תפיסת המשדר בידי הבריטים ב־2 במרץ 1944.¹⁵	2

¹⁵ דניאל רוזן, קול בְּרָמָה נִשְׁמָע: מלחמת השידורים 1945–1948, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב, כסלו התשפ"א–דצמבר 2020 (להלן: רוזן, קול ברמה נשמע).

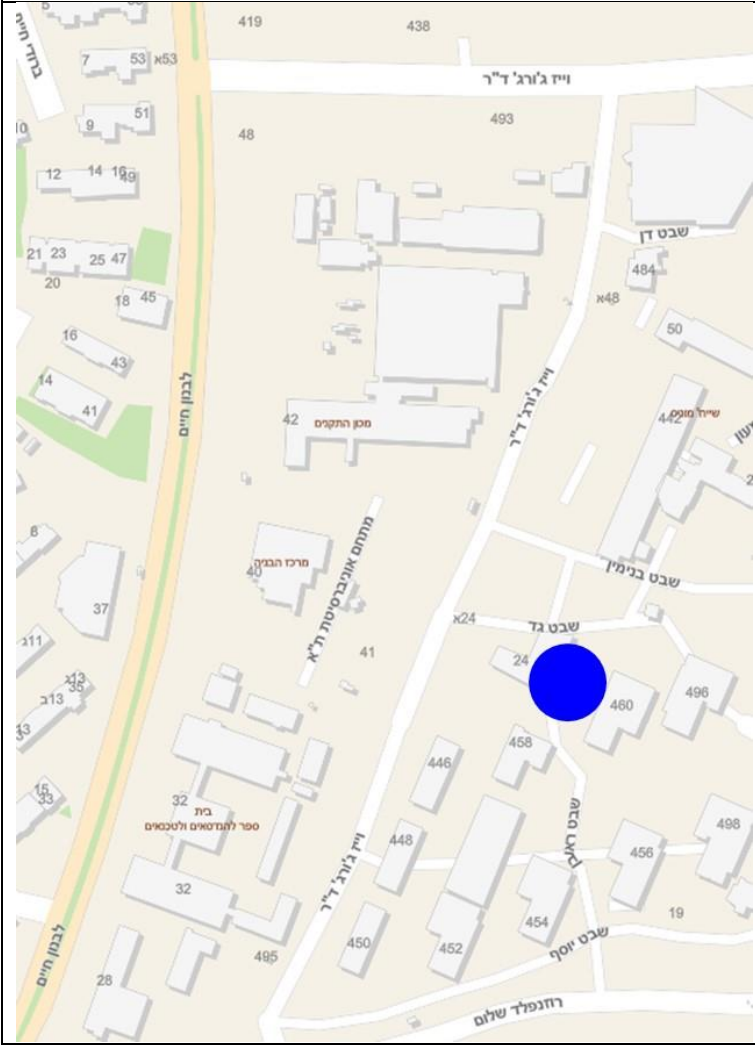
מס' סודר	תיאור	מיקום
3	מעבדת רדיו אצ"ל אברהם וייצנר (היקה'), רחוב בן יהודה 122, תל אביב.	
4	משדר לח"י, 'קול המחתרת' העברית' שדרות ח"י 8, תל אביב. השידור התקיים מיוני 1941 עד תפיסת המשדר בידי הבריטים ב-2 במרץ 1942.¹⁶	

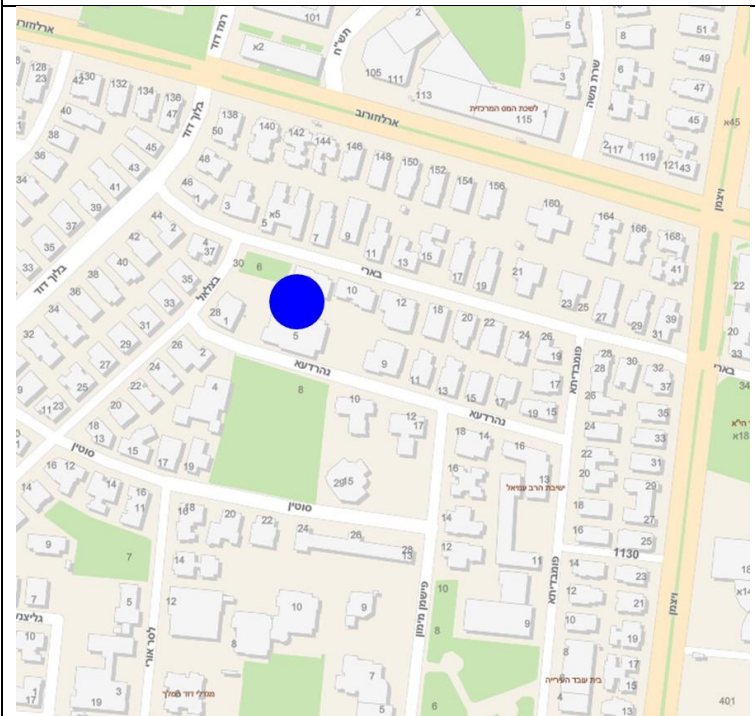
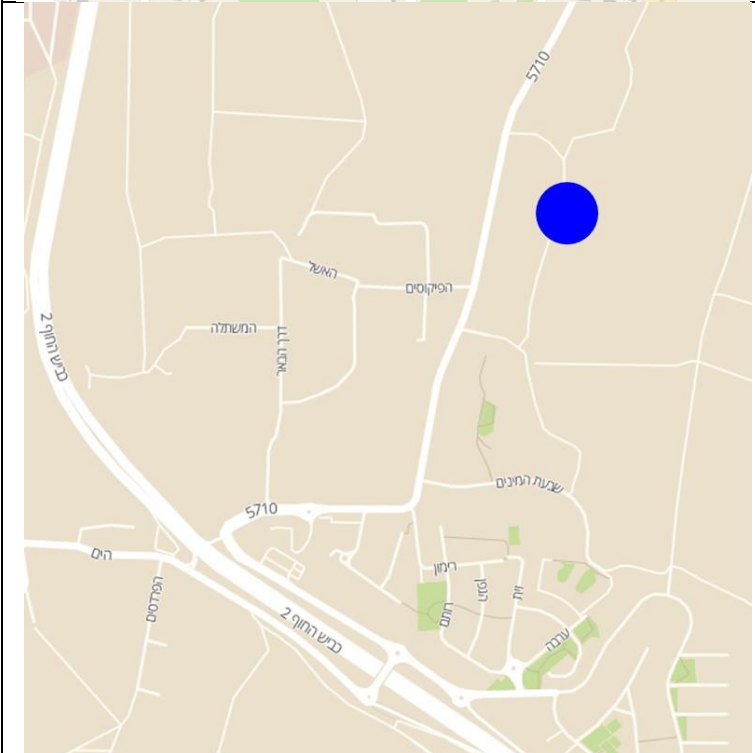
¹⁶ רוזן, קול ברמה נשמע.

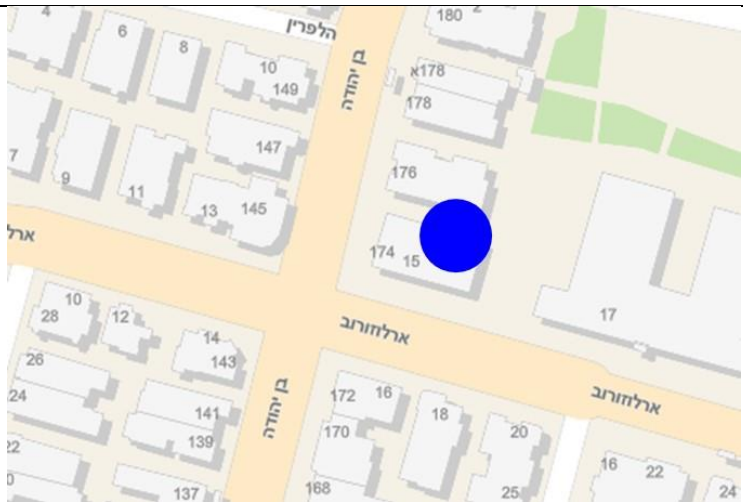
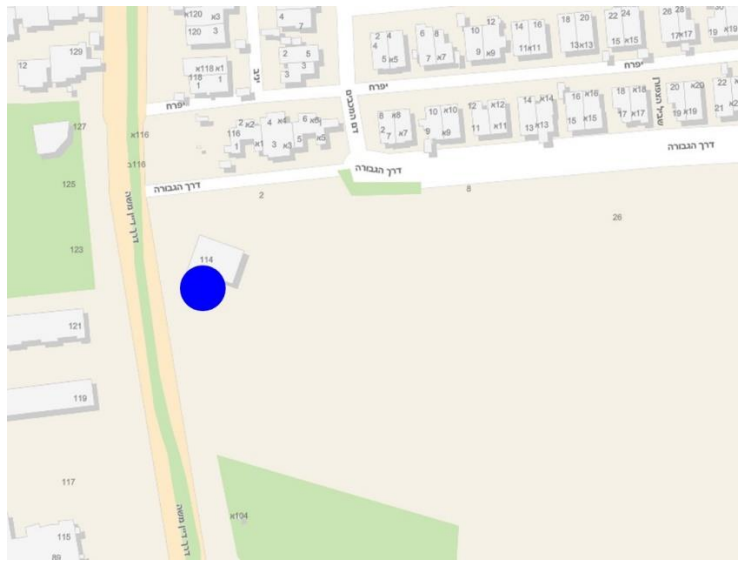
מס' סודר	תיאור	מיקום
5	משדר לח"י, 'קול המחתרת' העברית' בית אזולאי, רחוב השומר 3, תל אביב. השידור התקיים משלהי 1945 ועד תפיסת המשדר בידי הבריטים ב־18 בפברואר 1946.	
6	בסיס פעולה, אצ"ל בית ספר אליאנס, רחוב כל ישראל חברים, תל אביב.	

טבלה 4: מתקנים נוספים

מס' סודר	תיאור	מיקום
1	תחנת משדרים מטכ"ל	מחנה שורה (ע"ש שורה אושרוביץ), דרום מזרח לרמלה.
2	בית חרושת למצברים 'שנאפ' בהמשך: וולקן מצברים.	מפרץ חיפה.

מס' סודר	תיאור	מיקום
	מעבדת רדיו בירנהולץ הקואופרטיב – יוצאי הצבא הבריטי.	קיבוץ חצור.
3	מעבדת רדיו הנס אבילאה רחוב שמאי 9, ירושלים.	חנות אופנה 'בידני'. המעבדה שירתה את שלוש המחותרות, עד שעברה למחנה שנלר.
4	מעבדת רדיו שנלר מפקדת חטיבת 'עציוני'.	מחנה שנלר, ירושלים.
5	מעבדת רדיו גבת	קיבוץ גבת.
6	בית ספר ארצי לקשר הבית הירוק, שיח' מוניס, רחוב בני ישראל 22, תל אביב היום: רחוב ג'ורג' וייז 24, תל אביב.	
7	בית ספר ארצי לקשר	בית ההבראה, קיבוץ שפיים.

מס' סודר	תיאור	מיקום
8	בית ספר לאלחוטני מורס בית ספר לפעילי ההסתדרות, קרית מאיר, רחוב נהרדעא 5, תל אביב.	
9	בית ספר לאלחוטני מורס בית הבק, ביתן אהרון. היום : בית הראשונים.	

מס' סודר	תיאור	מיקום
10	דירת יעקב (יאן) ינאי (ינובסקי) מפקד שירות הקשר משנת 1945 עד שלהי 1949. רחוב ארלוזורוב 15, תל אביב. בדירתו נפגשו ראשי 'ההגנה', האצ"ל והלח"י, לתאום פעולות 'תנועת המרי העברי'.	
11	המשדר הראשון של 'קול ישראל' (לאחר הקמת המדינה) בית אריזה בפרדס, 'הגבעה', תל חיים. היום: דרך משה דיין 114, תל אביב המשדר, בגלים קצרים, נבנה בידי מהנדסי הדואר בתחילת שנת 1948. המשדר הוקם בצריף ובסוף השנה הועבר למרתף מתחת למבנה, להגנה מפני הפצצות. במשדר זה, שהוזן בקו טלפון שדה, שודרה ביום שישי, ה' באייר תש"ח, הכרזת העצמאות.¹⁸	

¹⁸ דניאל רוזן, **התקשורת בארץ ישראל בתקופת המנדט הבריטי: דואר, מברקה, טלפון ורדיו**, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב, יהוד'מונסון, התשע"ט–2019, עמ' 105.

תמונות מבנים מהם הופעלו המתקנים

מטה שירות הקשר, רחוב אלנבי 126, תל אביב (טבלה 2.1, מספר סודר 2)
מטה שירות הקשר משנת 1946 עד אפריל 1948. למטה השירות היו שני חדרים.
צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

מטה שירות הקשר, בית הדר, דרך מנחם בגין 19, תל אביב (טבלה 2.1, מספר סודר 3)
 מטה שירות הקשר מאפריל עד מאי 1948. למטה השירות היו שמונה חדרים.
 צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

מטה שירות הקשר, רחוב שינקין 6, גבעתיים (טבלה 2.1, מספר סודר 4)
 מטה שירות הקשר מ־20 במאי עד נובמבר 1948. הבניין לא היה גמור וחסר חלונות.
 צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

מטה שירות הקשר, רחוב בית אשל 5, יפו (טבלה 2.1, מספר סודר 5)
 מטה שירות הקשר מנובמבר 1948 עד יולי 1949.
 משדרי קצין הדואר של הצבא בשנים 1969 עד 1992.
 צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

**תחנת קשר רדיו 'שושנה', דירת שושנה ואהרן ברייזוס, רחוב הירקון 256, תל אביב
(טבלה 2.2, מספר סודר 3)**
 התחנה פעלה ברשת הארצית 'אחינדב', ומאמצע שנת 1945 ברשת ההעפלה 'גדעון'.
 צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

תחנת קשר רדיו 'איתמר', רחוב הירקון 232, תל אביב (טבלה 2.2, מספר סודר 4)
 כאן פעלה תחנת האלחוט הראשונה של שירות הקשר ב'הגנה', בשנת 1937. איתמר הוא שם בנו
 בכורו של שמחה אבן־זהר, מפקדו הראשון של שירות הקשר.
 צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

**תחנת קשר רדיו 'אחינדב', דירת איש הש"י אפרים קרסנר (דקל), שדרות מוצקין 3, תל אביב
(טבלה 2.2, מספר סודר 5)**

בחדר שהושכר לטכנאי מוניה אדם פעלה בשנת 1937 תחנת רדיו ברשת הארצית 'אחינדב'.
צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

**תחנת קשר רדיו 'אמנון', דירת האלחוטן שלמה ליפשיץ, רחוב סוקולוב 82,
 פינת רחוב עמוס הנביא, תל אביב (טבלה 2.2, מספר סודר 7)
 בחדר שהושכר לטכנאי מוניה אדם פעלה בשנת 1937 תחנת רדיו ברשת הארצית 'אחינדב'.
 צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.**

תחנת קשר רדיו 'דפנה', רחוב קיבוץ גלויות 19 (כיום: רחוב ז'בוטינסקי 19), פינת דיזנגוף 219, תל אביב (טבלה 2.2, מספר סודר 8)

תחנת 'שרה', ששירתה את המחלקה המדינית של הסוכנות, עברה מקיבוץ גבת לתל אביב, ואחרי זמן קצר הופעלה מכאן. בתחנה פעלו שלושה אלחוטנים ושלוש צפניות ('מפענחות', בעגת הימים ההם), עד שנת 1947.

צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

תחנת קשר רדיו 'חדוה', רחוב חובבי ציון 67, תל אביב (טבלה 2.2, מספר סודר 10)
 מכאן פעלה מרכזת רשת 'אבינועם' עד העברת המטכ"ל לרמת גן במאי 1948.
 צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

תחנת רדיו 'תמר', שדרות רוטשילד 15, תל אביב (טבלה 2.2, מספר סודר 11)
 'תמר' הייתה רשת הרדיו של הפלמ"ח. התחנה שירתה את מטה הפלמ"ח בשדרות רוטשילד.
 צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

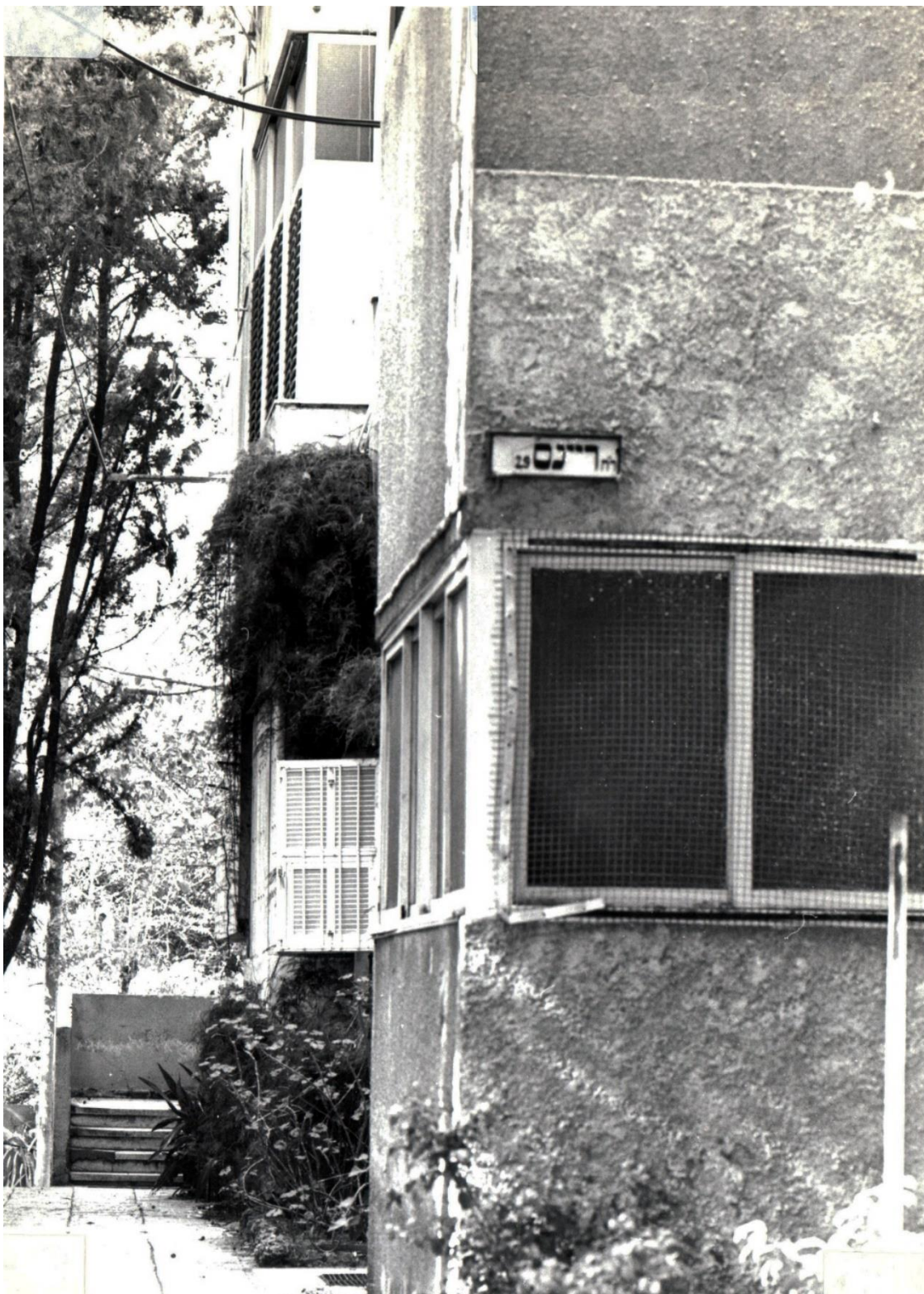
**משדר 'קול ישראל' הראשון, רחוב בן יהודה 145, תל אביב
(טבלה 2.2, מספר סודר 12)**

כאן החלו שידורי 'קול ישראל' בשנת 1940.

צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

משדר יענקל ומעבדת לסל, דירת הטכנאי נפתלי (נפתא) רייזר (רז), רחוב לסל 6, תל אביב
 (טבלה 2.2, מספר סודר 13)
 המשדר הוחבא במרתף הבניין.
 צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

משדר 'קול ישראל' ו'תלם שמיר בועז', רח' ריינס 29, תל אביב (טבלה 2.2, מספר סודר 17)
 המשדר פעל בשנים 1946 ו-1947, והורכב משלושה 'מזוודות', שחוברו יחדיו.
 צילום : דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

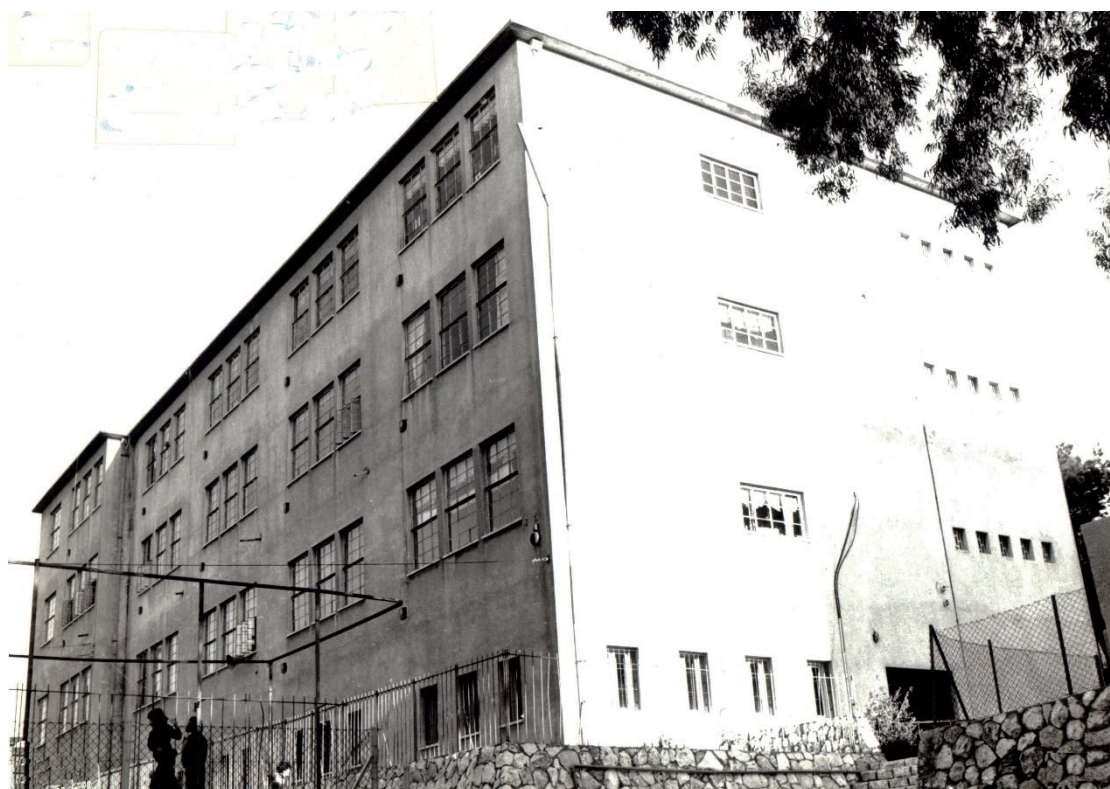
מכאן הופעל משדר 'פוקס' ששימש להפרעות למשורייני המשטרה הבריטית, דירת הטכנאי ישעיהו (אישי) לביא (למברגר), רחוב פרוג 36, תל אביב (טבלה 2.2, מספר סודר 19) מכאן נעשו שידורי 'קול ישראל' בעת 'העוצר הגדול' בתל אביב (יולי 1946).
 צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

תחנת האזנה, דירת אבא כהן, רחוב בן יהודה 111, תל אביב (טבלה 2.2, מספר סודר 20)
מכאן האזינו אנשי השיי למשטרה ולצבא הבריטי.
צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

תחנת מקלטים 'דפנה', פנסיון ברנדשטטר, רחוב הירקון 144, תל אביב (טבלה 2.2, מספר סודר 23)
התחנה שירתה את המטכ"ל, שפעל 'בבית האדום' ממול. בפנסיון שוכנו גם קציני שירות הקשר שהועברו לתל אביב.
צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

**תחנת משדרים של המטכ"ל, בית ספר המנחיל, רחוב הפודים 41, רמת גן
(טבלה 2.2, מספר סודר 24)**

תחנת המשדרים פעלה כאן מתחילת שנת 1949. מכאן התבצעו השידורים הראשונים של גלי צה"ל בשנת 1950.

צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

מבנה פלוגת קשר מטכ"ל, רחוב הקשת 21, רמת גן (טבלה 2.2, מספר סודר 25)
 מגג המבנה הופעל עורק רדיו תג"ם עם מק-20 מול מגדל שנלר בירושלים הנצורה. בהפצצה מצרית
 ב־3 ביוני 1948 נהרג בחדר המרכזייה הטכנאי אריה־קורט ארנדטהיים.
 צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב

מחסן שירות הקשר, ביתן בלגיה, יריד המזרח 1934 (טבלה 2.3, מספר סודר 7)
 כאן התקיים קורס איתות הראייה הארצי הראשון בשנת 1934 וקורס אלחוטני המורס ליפלסטיין
 סקיס' (תכנית הפעולה לאפשרות שארץ ישראל תיכבש בידי הצבא הנאצי) בשנת 1941.
 צילום מתוך אוסף מאטסון.

מעבדת רדיו 'יהלום', רחוב ז'בוטינסקי 125, בני ברק (טבלה 2.3, מספר סודר 11)
 כאן פעל בית חרושת לליטוש יהלומים, והמעבדה הוחבאה במרתף. במלחמת העצמאות הפכה
 להיות המעבדה הראשית של שירות הקשר.
 צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

מעבדת רדיו 'רשת', רחוב אבן גבירול 8, בני ברק (טבלה 2.3, מספר סודר 12)
 כאן פעל בית חרושת לרשתות תיל 'אושא', והמעבדה הוחבאה במרתף.
 צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

משדר לח"י, 'קול המחתרת העברית', רחוב השומר 3, תל אביב (טבלה 3, מספר סודר 5)
 הבריטים תפסו את המשדר ומפעיליו ב-18 בפברואר 1946.
 צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

בית ספר ארצי לקשר, שיח' מוניס, רחוב בני ישראל 22, תל אביב (טבלה 4, מספר סודר 6)
 כאן פעל בית הספר המרכזי לקשר בפיקודו של אריאל עמיעד (קליבנר), לימים קשר"ר,
 ממאי עד נובמבר 1948, אז עבר למחנה גדעונים (מול מחנה צריפין).
 צילום : דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.

בית ספר לאלחוטני מורס, קרית מאיר, רחוב נהרדעא 5, תל אביב (טבלה 4, מספר סודר 8)
 המבנה עמד בזמנו בסביבה שקטה, צופה לסביבה, רחוק מהמולת הרחוב.
 צילום: דובר צה"ל, תחילת שנות השבעים. אוסף גבי שריג, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב.